Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

LANGÅ

LOKALHISTORISK
ÅRBOG
1996

UDGIVET AF LANGÅ LOKALHISTORISKE FORENING
DECEMBER 1996

LOKALHISTORISK ÅRBOG 1996

DECEMBER 1996

Nærværende hæfte
er trykt i 500 eksemplarer
og udgivet i 1996
af
Langå
Lokalhistoriske Forening

Arbejdet
er udført af
Langå bogtryk & offset i/s

Indholdfortegnelse

Langå Hospital ..... side 5

Hagsholm gennem tiderne ..... side 12

Torup kirke ..... side 16

De seks søstre fra Nygård ..... side 23

Fladbro kro ..... side 30

Der kom (en bette) hvert år i høstens tid ..... side 37

Maren Nielsdatters tragiske død ..... side 40

En beretning fra krigens tid ..... side 47

Langå skole ..... side 52

Bøstrup ..... side 55

Om Haslund skov - før og nu ..... side 58

Smedens kone i Helstrup ..... side 65

Formandens beretning ..... side 67

Regnskab ..... side 69

Årets gang ..... side 70

Langå Hospital.

"Det har i hvert fald aldrig været et sygehus". - Den udtalelse faldt for adskillige år siden, da restaureringsfacen for Langå Hospital tog sin begyndelse: bemærkningen er udtryk for, at den oprindelige betydning at ordet hospital i dag er en anden, end da Langå Hospital blev oprettet: "et hus, hvori mennesker, der trænger til hjælp, kan optages og hjælpes".

Langå Hospital er beliggende Åbrovej 3 i Langå og består at et grundmuret hus på 90 m^2 med tilhørende udhus, ca. 20 m^2, og have 721 m^2. Det har, sin lidenhed til trods, siden sin oprettelse givet husly og underhold til mange, der i deres sidste år havde brug for hjælp. Hospitalets historie går tilbage til 1655 og skylder sin oprettelse Christen Scheel (Skeel) Jørgensen (1603-59) og hustru Birgitte Rosenkrantz, også kaldet "den rige Scheel", eftersom han ejede godserne Sostrup, Skærvad, Gl. Estrup og Ulstrup. Christen Scheel var desuden rigsråd og spillede en vigtig rolle under svenskekr igen 1658. På Gl. Estrup herregårdsmuseum findes et stort og velbevaret maleri af Christen Scheel og Birgitte Rosenkrantz.

Fundatsen for Langå Hospital er gengivet i Hans de Hofman: "Samlinger at Publigue og Private Stiftelser, Fundationer og Gavebreve, som forefindes udi Danmark og Norge". Tom III. Kiöbenhavn, Aar 1758. Indledningen lyder således: "Jeg CHRISTEN SCHEEL JØRGENSEN til Soestrup gjør vitterlig, at Jeg med min kjære Hustrues, Erlig og Velbyrdig Frue, Frue BIRGITTE ROSENKRANTZ til Nørgaard. Villie og Samtykke, haver funderet og bygget et Hospital i Langaae Bye, kaldes Langaae Hospital, og til samme Hospital og de arme Fattige, som dermed nu holdes, og

herefter holdes skal, haver givet og skjødt, og hermed giver og skjøder et Byggested, beregnet udi Længden tyve og 3 Alen, udi Bredden 10½ Alen, Kaalhauge derhos i Længden 16 Favne og udi Bredden 12 Favne, med fri Adgang derom og dertil, dernæst haver jeg givet og iligemåde hermed giver for mig og mine Arvinger, og kjendes skyldig at være til fornævnte Langaae Hospital og dets arme fattige To Tusinde Rixdaler in Specie[1], som skal stå på Rente hos Ulstrups rette Arvinger og Eyere, beregnet 6 Rdlr. in Specie af hver Hundrede at udlegge til forskrevne Hospital hver St. Michels Dag... "[2]

Fundatsens detaljerede bestemmelser og anvisninger for hospitalets drift har uden tvivl til formål at sikre dets funktion i alle enkeltheder. For nutidige læsere er den en interessant kilde til oplysninger om hverdagen i midten af 1600-tallet. Fundatsen fastsætter, at der af de 2.000 rigsdalers afkast skal underholdes seks fattige, tre mandspersoner og tre kvindepersoner. Hofmans 'Fundationer' meddeler ca. 100 år efter Langå Hospitals oprettelse, at de 2.000 rigsdalers afkast var tilstrækkelig til, at foruden de seks beboere i hospitalet kunne yderligere seks personer få underhold fra hospitalet.

Den ene af kvinderne "skal være ved den Alder og Helbred og Styrke", at hun for de andre kan forestå kogning, bagning, brygning, vask og anden varetægt og tilsyn, som de andre fem behøver; når hun ikke længere kan magte opgaven, skal hun tildeles pladsen efter en af de andre beboere, hvorefter en yngre overtager de huslige opgaver. Hvis nogen af beboerne igen kommer til kræfter, så de kan tjene til livets ophold eller ikke skikker sig kristeligt eller ordentligt, skal de med samtykke af Ulstrups ejere sættes ud. De, som er så raske, at de kan søge kirken, skal gøre det, så ofte der prædikes, og ellers morgen og aften og før og efter måltiderne i det mindste bruge deres bønner.

Tre gårde i Langå har hver fået 10 daler til en god ko, hvorefter de pågældende gårde nu og altid om sommeren ugentlig hver skal levere to potter sur mælk' og een pot sød mælk og hver måned to Mark smør og een sur ost; om vinteren skal hver gård om ugen levere een pot sød mælk. Fundatsen giver følgende overslag til "de fattiges aarlige Fortæring (tallene i parentes angiver nutidige mål):

10 tønder rug til brød (13,9 hl.)
15 tønder byg til malt (21,86 hl.)
8 skæpper humle (1,4 hl.)
4 tønder byg til gryn (5,5 hl.)
5 skæpper salt (90 l.)
1 fjerding smør (23 kg.)
4 tønder sild og torsk (5,5 hl.)
1 god okse til at slagte

[1] Rigsdaler in Specie eller Speciedaler. dvs, en rigsdaler, der er udmøntet i sølv, værdi 4 kr. : svarer til 2 slettedaler.

[2] Langå Hospitals regnskabsår er stadig Mikkelsdag, den 29. september.

[3] 1 pot = 0,96 liter

3 fjerding fersk oksekød (69 kg.)
9 lam
1 skippund flæsk (160 kg.)
3 lispund islandsk fisk (24 kg.).

Optages i hospitalet kan beboere i Langå, Torup og Sdr. Vinge sogn, evt. andre steder fra, og da først og fremmest tidligere ansatte på Ulstrup.

Fundatsen beskriver i detaljer, hvordan spisningen skal foregå for raske og syge, hvilke dage der er køddage, og hvilke der er fiskedage. Til jul, nytår, påske og pinse og når beboerne går til Herrens bord, skal de have fersk kød; Mortensaften en fersk, fed stegt gås.

Til klæder skal hver person årligt have otte alen vadmel, seks alen blårgarns lærred, hørgarns lærred een alen og to par sko. Kvinden, der tager vare på dem, herforuden seks slettedaler[4] årligt løn.

Den til enhver tid værende sognepræst i Langå skal "have Indseende og Tilsyn" med hospitalet og med Ulstrups ejere, at de overholder fundatsens bestemmelser. Sognepræsten skal endvidere medvirke ved optagelse af nye beboere, forordne medindtægt og udgift, købe og sælge til gavn og gode efter fundatsens bestemmelser uden nogen forringelse. Sognedegnen skal lære og overhøre de fattige i deres børnelærdom og indimellem læse noget for dem af Bibelen. Sognepræsten skal dertil undervise beboerne i Guds ord. Biskop og provst anmodes om årligt at visitere hospitalet, at revidere sognepræstens regnskab og have indseende med, at hospitalets fundats holdes ved magt og intet forringes[5].

Underskrevet på Ulstrup den 24. juni 1655.

Hospitalets bygning var oprindeligt indrettet med een meget stor stue, der tjente beboerne både som soverum med alkovesenge og som spise- og opholdsstue; derudover fandtes et stort bryggers brolagt med stenpigning og udstyret med åbent ildsted, en stor bageovn og kobbergruekedel; i husets nordvestlige hjørne fandtes desuden en lille ligstue. Omkring år 1850 blev der givet tilladelse til, at beboerantallet blev indskrænket til tre. De før omtalte gårdes forpligtelse til at levere mælk, smør og ost må forlængst være gået i glemmebogen. Ved år 1900 blev bygningen på foranledning af biskop Svane, Viborg, indrettet med tre stuer og nyt fælles køkken, mens ligstuen forsvandt; udhuset er antagelig bygget samtidig hermed .

[4] En slet daler, á 6 mark á 16 skilling.

[5] Langå-Torup-Sdr. Vinge sogne hørte oprindeligt til Viborg stift og Middelsom-Sønderlyng herreders provsti. 1970 blev Langå-Torup sogne overført til Århus stift og Frijsenborg provsti.

Den 29. september 1945 fik daværende ejer af Ulstrup Niels Christian Toft af Arbejds- og Socialministeriet tilladelse til at indfri hæftelsen. Det skete med en sum een gang for alle på kr. 13.500,-. Herefter overgik Hospitalet til selveje.

Fra 1920 til 1969 beboes hospitalet kun af een person, hvorefter huset stod tomt; forfald og manglende standard var årsagen. Daværende sognepræst i Langå-Torup-Sdr. Vinge (1965- 73), Viggo Jensen, foranledigede hospitalets bygning fredet i klasse B., fik udarbejdet en plan for restaurering, hvortil udgifterne var anslået til 50.000,- kr. En ansøgning til Langå kommune resulterede i tilsagn om kr. 7.500,- til istandsættelsen. Herved blev det på grund af manglende midler. Som Viggo Jensens efterfølger 1973 overtog jeg også administrationen af Langå Hospital. Bygningen havde lidt meget ved at stå ubeboet i fire år. Nogen løsning var umiddelbart ikke i sigte. Formuen bestod da af obligationer kr. 15.300,-, de fleste 3½% rente p.a. og indsat i Langå Sparekasse kr. 9.721,44. Der var ikke meget at administrere.

Den 31. december 1973 kunne jeg, efter forskellige sonderinger, fremsende ansøgning til Det særlige Bygningssyn om tilladelse til nødtørftig restaurering efter plan udarbejdet af arkitekt J. Harding Carlsen, Langå, og om tilskud til arbejdet; udgifterne var anslået til kr. 80.000,- + moms og omkostninger. Ansøgningen godkendtes under forudsætning af at de af Det særlige Bygningssyns arkitekt anførte ændringer blev fulgt, samt at der blev tinglyst bygningsbevaringsservitut på hospitalets bygning; denne servitut pålægger bl.a. nu og i fremtiden administratorerne af Langå Hospital pligt til at holde ejendommen i forsvarlig stand, herunder særligt således, at bygningen holdes tæt på tag og fag. I tilskud bevilgedes kr. 16.000,-. Det var stadig ikke tilstrækkelig til restaureringens gennemførelse. Bygningssynet anbefalede at søge Statens Bygningsfredningsfond om tilskud; ansøgningen var resultatløs, da Statens Bygningsfredningsfond kun kunne yde lån, hvilket hospitalet ikke havde mulighed for at tilbagebetale. Derudover blev adskillige ansøgninger om tilskud sendt til forskellige fonde.

Ved fremsendelsen af den fra. Det særlige Bygningssyn ønskede Bygningsbevaringsservitut til tinglysning opstod der imidlertid en uforudset og ejendommelig vanskelighed, idet dommerkontoret ikke kunne anerkende mig som underskriftsberettiget for Langå Hospital, der, som man oplyste, tilhørte Langå kommune. Med hjælp fra stiftskontorchef Per Knudsen, der rettede henvendelse til Landsarkivet i Viborg, blev sagen opklaret; Landsarkivet kunne oplyse, at fejlen hidrørte fra en fejlregistrering den 4. oktober 1864, da hyrdejorden i Langå blev solgt og uden om matrikeldirektoratet (af herredsfogeden?) fik tildelt matr. nr. 43, der i forvejen var Hospitalets matr. nr., hvilket kunne ske ved, at Langå Hospital ikke var skatskyldig og derfor ikke figurerede på derværende fortegnelse over ibrugtagne matrikelnumre. Efter henvendelse til Matrikeldirektoratet blev jeg henvist til at få berigtiget tingbogens angivelse af adkomst til

matr. nr. 43. Dommerkontoret ville imidlertid ikke berigtige fejlen, men krævede ejendommen tilbageskødet, hvilket Langå kommune også gerne ville. Overdragelsen skete vederlagsfrit, "idet overdragelsen alene tjener det formål at få berigtiget adkomsten til ejendommen matr. nr. 43". 26. maj 1975 var lysningen endelig, og restaureringsprocessen kunne gå videre. 1974 modtog Hospitalet et rente- og afdragsfrit lån på kr. 10.000,- fra Entreprenør H. J. Henriksen og Hustru Camilla Henriksens Fond, Farumgård; tinglysning af pantebrevet måtte udsættes, til adkomstforholdet var ordnet. Ved denne lejlighed blev det dokumenteret, at gengivelsen af fundatsen for Langå Hospital i Hans de Hofmans Samlinger af fundatser m.v. er eneste legitimation for sognepræsten i Langå til at underskrive på Hospitalets vegne. 1975 bevilgede Sonningfonden under Københavns Universitet efter ansøgning kr. 15.000,- som tilskud til restaureringen. Det særlige Bygningssyn var under hele restaureringsfacen i alt behjælpelige og gjorde opmærksom på forskellige tilskudsmuligheder. Skønsmæssigt var samtlige udgifter, dvs. håndværkerudgifter inkl. moms og alle omkostninger anslået til kr. 164.312,-. Efter ansøgning gav Det særlige Bygningssyn 1976 tilsagn om at stille kr. 125.000,- til disposition for restaureringen, hvorved dog det tidligere tilsagn om kr. 16.000,- blev taget tilbage; samtidig meddelte man, at Bygningssynets konsulent, arkitekt m.a.a. Erik Einar Holm, var anmodet om at yde fornøden bistand ved arbejdernes udførelse.

Gennem Langå kommune modtog Hospitalet 1975 statstilskud til isoleringsarbejder kr. 3.500,-; salg af gamle tagsten indbragte kr. 1.150,-. April 1977 kunne til Det særlige Bygningssyn indsendes opgørelse over samtlige udgifter for de planlagte arbejder, der var blevet noget dyrere end oprindeligt beregnet, hvilket bl.a. skyldtes større udgifter til tømrer- og snedkerarbejdet, udgifter til regulering af have og anlæg af gang til huset, til Elværk samt byggelånsrenter. Ved restaureringen havde huset fået nyt tag af vingetegl, kakkelovne udskiftet med centralvarme fra fjernvarmeværk, nyt køkken med elkomfur, nyt badeværelse, nye vinduer, døre reparerede eller fornyede, over alt malet og tapetseret i det hele taget istandsat efter Bygningssynets anvisninger, som det sømmer for et hus fra 1655. Mursten til reparation af ydermur blev skaffet til veje fra Gl. Estrup. Årsdagen for fundatsens underskrift, den 24. juni blev 1977 markeret med en reception i Hospitalet for donatorer og håndværkere med flere i anledning af arbejdets gennemførelse.

Fra september 1977 er huset igen beboet og fungerer fra nu af igen efter sin oprindelige hensigt. Med henvisning til fundatsen blev nu udarbejdet Regulativ for Langå Hospital approberet og underskrevet af biskoppen; herved fastslås, at ansøgningsberettigede alene er medlemmer af Den danske Folkekirke. Beboere i Langå kommune samt Sønder Vinge sogn kan tildeles ophold med fortrinsret for beboere i Langå, Torup og Sønder Vinge sogne. Sognepræsten i Langå indstiller ansøgere til biskoppen til ophold. Regulativet indeholder bestemmelse om, at den, der tildeles ophold i Hospitalet, til dækning af udgifter skal erlægge et vedligehol-

delsesbidrag, som godkendes af biskoppen; den derved fremkomne husleje er noget billigere end huslejen for en beskyttet bolig.

Anlægsudgifterne beløb sig til kr. 174.528,58, det vil sige kr. 10.207,58 mere end oprindeligt skønnet; til diverse omkostninger og byggelånsrenter, i alt kr. 16.857,48, var oprindeligt ikke afsat noget beløb, til sammen en merudgift på kr. 27.065,06. De samlede indtægter udgjorde kr. 162.250,-, hvorved fremkom et underskud på kr. 29.136,05. På grund af merudgiften måtte udførelsen af gavlvinduer og lægning af loftsbrædder udsættes. Forskellige ansøgninger gav ikke noget resultat. December 1980 var gælden til Langå Sparekasse med tilskrevne renter vokset til kr. 40.807,92. På det tidspunkt kom Langå Sparekasse til hjælp ved indtil videre at give afkald på renter af gælden. Denne gestus gav Hospitalet det nødvendige pusterum, indtil nye muligheder viste sig.

Sommeren 1981 besluttede Langå kommune i forbindelse med en vej regulering at ekspropriere et areal af Hospitalets have samt pålægge oversigtsservitut for yderligere et areal. Efter åstedsforretning og forskellige drøftelser blev det aftalt med Langå kommune at lade erstatningsspørgsmålet afgøre ved taksation. Erstatningen blev herved med påløbne renter fastsat til kr. 13.148,80. August 1982 ansøgte jeg om tilskud fra Jyllands Kreditforenings Fond for særlige Formål og Kreditforeningen Danmarks Fond for særlige Formål, der bevilgede henholdsvis kr. 8.000,- og kr. 15.000,-. Forår 1984 ansøgte jeg Sygekassernes Helsefond om tilskud til isolering og oplægning af nyt loft; Helsefonden bevilgede kr. 15.000,-, Udgifterne androg, med fradrag af offentligt tilskud til isolering kr. 3.265,-, ialt kr. 19.474,36. Den samlede restgæld beløb sig herefter til kr. 9.253,-. En ansøgning til Fredningsstyrelsen resulterede i en bevilling på kr. 9.000,- Restbeløbet på kr. 253,- blev betalt af Hospitalets egne midler. De samlede omkostninger ved Langå Hospitals restaurering androg ialt kr. 225.663,80.

I årene siden restaureringens påbegyndelse er Hospitalets egenkapital og afkast heraf, bortset fra mindre beløb til driftsudgifter, forblevet urørt. Provenuet af udtrukne obligationer tillige med renter er med passende mellemrum geninvesteret i obligationer; den lave kurs på almindelige obligationer gjorde det muligt nominelt at øge Hospitalets formue mærkbart. Det meste af Hospitalets beholdning af 3½ % obligationer er således efterhånden udskiftet med 7% obligationer. Ved min afgang fra embedet 1991 var Langå Hospitals formue på nom. kr. 94.973,76, hvoraf kr. 18.405,76 kontant. I min efterfølgers, sognepræst Anna-Christine Elmings tid er formuen vokset til ca. 125.000,- kr. fordelt på obligationer og kontanter. Hospitalets bygning er i kontantværdi ansat til kr. 320,000,-. Restaureringen af Langå Hospital har kun kunnet gennemføres med hjælp af gode kræfter mange steder fra: Fredningsstyrelsen, myndigheder og donatorer, heriblandt Langå Sparekasse, arkitekter og håndværkere, der har udført et smukt og nænsomt arbejde.

Langå Hospitals bygning er det ældste beboelseshus i Langå, på alder med gamle købstadshuse.

R. P. Rasmussen.

På billedet ses pastor R. P. Rasmussen og arkitekt Harding Carlsen foran Hospitalet.

Hagsholm gennem Tiderne.

Af J. K. Jensen.

Nogle Spor af en brolagt Gade, en Del sammensunkne Jorddiger og en Voldgrav uden Vand. Det er de sidste og lidet iøjnefaldende Rester af Borgen og Bondebyen Haksholm. Skønt Stedet nu kun er ringe paaagtet og ikke beses af Egnens Folk eller besøges af Turister, men blot finder Anvendelse, som Indhegning for løstgaaende Kreaturer, er det vel værd at se et Sted i Historiens Lys og lade Minderne tale. Det er ikke meget af Hagsholms Historie, der tales om i Skolerne, for det at berette Egnens Historie, det levner Undervisningen i Krigens og fremmede Folkeslags Historie ikke Plads til, men den vaagnende Interesse der nu hist og her spores for Hjemstavnsforskning giver Grund til at tro, at nogle Oplysninger om Hagsholm gennem tiderne, ikke vil være uden Interesse for Egnens folk. De gamle ved Spinderok og Snittetøj, de vidste jo at fortælle. De har ogsaa Slægtled efter Slægtled fortalt deres Børn om Haksholm og dets Beboere, dets Storheds- og Forfaldstider. Det meste er vel glemt, men der er dog bevaret baade fornøjelige Sagn og storslaaet Historie, som er knyttet til Stedet. Alt er foranderligt eller skifter Betydning. Ogsaa Haksholmnavnet er gennem Tiderne ændret, som vi senere skal høre om. Den ældste kendte Skrivemaade "Haghastæth" findes i Kong Valdermars Jordebog, og maa vel oversættes ved Hage-sted, et Sted en Landkage der var (og delvis endnu er) omgivet af Sø og Sumpe paa tre Sider og antagelig af en uigennemtrængelig Skov paa den fjerde. Altsaa et efter middelalderlige Forhold velegnet Sted til at bygge en Ridderborg paa.

Haksholm har gentagne gange været samlet og delt. Bøndergaarde nedlages, og stolte Ridderborge er bygget op og atter sunket i Grus.
Hvorfor er det da saadan delt samlet og delt igen? Ja det giver Sagnet Forklaring paa. Bjergkongen i "Ravnshøj" laa i Strid baade med Nissen paa Haksholm og Trolden i "Loddenhøj". Engang tog Bjergkongen en Hyrdepige hjem, fordi der skulde være en kirkedøbt til Stede, naar hans Søn fik Navn, for at Sønnen kunde staa sig mod Haksholms Nisse. Og Pigen skulde faa Brudeudstyr som Løn. Men saa vilde Bjergkongen ogsaa give hende en Mand, og hun vilde have sin Kæreste i Borris. Kæresten gik til "Klyvadhøj" og fik her det Raad at søge Hjælp hos Bjergkongens Fjende i "Loddenhøj". Han sagde, at Pigen skulde sige ja til Bjergmanden og tage Udstyret og derefter lægge et Stykke Brænde til Ravnen paa "Ravnshøj" som Offer. Men det Brænde maatte hun tage paa Kirkegaarden og stænke det med Vievand.

Bjergkongen sparkede til Brændet saa det for hen og dannede et stort Hul i Jorden. Der siges at Pigen giftede sig med sin Kæreste, og de havde Rig-

dom i Bjergmandsguldet, og Held i deres Slægt. Og Bjergkongesønnen overvandt Nissen på Haksholm. Derfor er der ikke mere noget slot, for et Sted, der ingen Nisse har, maa gaa til Grunde. Hvem der har ladet grave de voldgrave, der endnu ses, og bygget de Mure, hvoraf kun er bevaret en Kælder (er det et Fangehul) det ved ingen. Antagelig stammer Levningerne fra den tidlige Middelalder; men om Haksholms Ejere før Midten af 1500erne er det ikke muligt her at berette noget om, da alt er skjult i Glemslens Taager. Men ifølge gamle Dokumenter var i 1549 Laurids Vestini Ejer af gaarden. Efter ham overtog hans Brødre Kristen og Erik den. Med den sidstnævnte uddøde Slægten Vestini 1609. Erik Vestini solgte Gaarden til Mandrup Parsberg; men hvad Aar det skete angives forskelligt - hvilket ogsaa er Tilfældet med flere andre Aarstal, der angaar det foreliggende Emne. Mandrup Parsberg's Broder Olaf arvede Haksholmgaarden efter ham, og efter Olaf Parsberg arvedes den af dennes Datter Anne Kathrine der var gift med generalkrigskommissær Otto Pogivieh, der 1662 skødede Haksholm og 40 andre Gaarde til Mogens Frijs. Haksholm var derefter under forskellige Tilskikkelser i Frijserne Eje indtil 1925. Haksholms Glansperiode var i Mandrup Parsbergs Tid. Om ham og hans Haksholm er meget at melde. Hører man efter, hvad de gamle har at berette om Mandrup Parsberg, saa indskrænker det dig dog til, at det var ham, der byggede Taarnet til Houlbjerg Kirke, og at han ombyggede Haksholm slot, men byggede sig i Armod. Det er ikke meget om en af Egnens store Mænd, og det sidste er endda langtfra rigtigt. Saadan er det med Overleveringen. Den beskæftiger sig meget mere med det sære end det store. Et Par af sognets Store, Jens og Laurids Esmark, der da ellers har Verdensberømmelse for deres videnskabelige og praktiske Arbejde, de nævnes aldrig i Folkemunde, hvorimod Præsten Mikkel Lærke, der slog sig op ved sine Sognebørns Uvidenhed, har skabt sig det skønneste Eftermæle nogen Dødelig kan ønske sig. Men om Mandrup Parsbergs Liv og Virken er der ellers saa rige kilder at øse af, at det næsten er vanskeligt kun at skrive lidt derom, og dog give en paalidelig Fremstilling.

Hans Fødselsaar angives forskelligt men det maa være enten 1541 eller 1546. Efter den Tids adelig Skik blev han i en ung Alder sendt til Udlandet for at studere, først i Rostock og senere i Wittenberg. Her var det, han i et Drikkelag kom i Trætte med Vennen Thyge Brahe, der i Følge Fortællingen lod ham vide, at dengang Slægten Parsberg endnu vogtede Faar og Svin paa Marken, da havde Slægten Brahe alt for længe siden indlagt sig uvisnelig Hæder, baade på Slagmarken og i Kongens Raad. Trætten endte med den Duel, der kostede Thyge Brahe hans Næsetip. Da der kom Efterretning om Mandrup Parsbergs Faders Død, afbrød han sine Studier og rejste hjem for at ordne Arvesagen, men senere tog han Ophold hos Kurfyrsten af Saksen for at faa praktisk Uddannelse blandt andet i Landvæsen. Efter saaledes at være grundig uddannet, drog han hjem og blev en meget anset og dygtig mand. Han giftede sig med Ingeborg Hastvigsdatter til Kollerup, og Kongen gjorde Bryllupegildet. Et Væld af Hverv blev ham paalagt, og godt er de sikkert blevet røgtet, for klog og djærv men ogsaa

ivrig og stridslysten var han. 60 år gammel veg han ikke tilbage for at afgøre en Stridighed med Sværdet, og 1606 tog han i Rigsraadet kraftigt til Genmæle mod selve Kongen. 1575 hørte han til den danske Hofstat. 1580 optages han i Rigsraadet og var blandt andet med i det Udvalg, der stod for Rigets Styre i Kr. 4 Umyndighedsstrid. 1595 var han Hovmester paa Skanderborg Slot. Han var lensmand paa Aalborghus, skrev sig i sine yngre Dage til Sandbygaard, senere til Haksholm. Han ejede Bjergbygaard paa Sjælland og en Gaard i Khb.

I sit Dødsaar ejede han 3000 Tdr. Hartkorn. Paa Regeringens Vegne var han stadig paa Rejse i Ind- og Udland. Snart var det en diplomatisk Forhandling om et Giftemaal i England, saa Bilæggelse af Stridighed om et Ærkebispevalg i Tyskland, eller et Grænsespørgsmaal i Sverig. Og Rejseliv dengang og nu taaler ikke Sammenligning; det tog paa selv den kraftigste Mand, og 1620 berettes da udtrykkelig, at han var med Livssvaghed beladen. Trods sin Rigdom var han en nøjsom, maaske i det daglige endog paaholden Mand. Det er vel hans personlige sparsommelige Levevis, der har givet hans Sognebeboere den Forestilling at han var forarmet; der er ogsaa bevaret en Regning fra et af hans Ophold i Ribe, det ses deraf, at saavel ham selv og hans Tjenerskab kun har faaet den simpleste Fortæring. Ogsaa hans Hustru var yderst nøjsom. Et lille Træk, der viser det, skal anføres. En Slægtning der skulde have Bryllup, skrev til hende, og bad hende om at laane sig nogle Smykker til at pryde sig med i den Anledning, men fik som Svar, at jeg haver ved Gud intet andet Smykke end en liden blaa Ring jeg fik i Arv efter min Moder. I Ligtalen der holdtes over hende rostes hun da ogsaa for sin store Nøjsomhed. Mandrup Parsbergs dage var i den danske Adels Storhedstid. Paa Grund af de i økonomisk Henseende gode Kaar, man da levede under i de fleste af Europas Lande, var der for den danske Adel gode Afsætningsforhold for saavel korn som Kvæg, og Tømmer og Tjære og Handelen gav store Penge hjem. Gode Tider plejer at være Kendetegnet ved meget Byggeri. I Valdemarenes Tid var det Kirkerne der byggedes - i den her omtalte Tidsperiode byggede Borgerstanden Stenhuse og Adelen Slotte. Omtrent samtidig med at Thyge Brahe byggede Uranienborg, Peder Oxse Grisselfeld, og Mette Rosenkrans Vallø, Jørgen Friis Hesselagergaard, og Jørgen Rosenkrans Rosenholm, nedrev Mandrup Parsberg sine gamle Bygninger af Hagested, og opførte sit stolte Slot, som han, da det stod færdigt med Spir og Taarne gav Navneforandring til Haksholm, og fra nu af var det, han skrev sig til Hagsholm i stedet for som hidtil til Sandbygaard. Ombygningen var fuldført 1594, og i Følge Oplysninger, der fremgaar af en Synsforretning afholdt i 1695 ved vi ret godt, hvorledes Slottet var indrettet. Det bestod af fire Længer, hvoraf der i østre var Fruestue, i den søndre Økonomilejlighed, i den vestre Riddersal, og i den nordre kapel, Post og Kælder. I Hjørnet mod Sydvest var et blytækket, sundt Trappetårn med Opgang til Riddersalen, og midtpaa saavel Østfløjen som Vestfløjen var der Taarne. Den brede brolagte Vej, hvoraf der endnu er ret gode Rester bevaret, og som fører til og forbi Stedet, er antagelig fra samme Tid, det

er kun rimeligt at der til Slottet førte en god Vej. Samtidig med at Mandrup Parsberg saaledes byggede sit Slot, og samtidig med at han, som nævnt ved at tage sig varmt af Rigets Tarv satte sig et smukt Minde i Danmarks Historie, satte han sig det smukkeste Minde i Houlbjerg sogn, ved grundigt at istandsætte, klogt at forbedre, og smukt at udstyre Houlbjerg Kirke. Derom staar at læse paa Tavlen han lod opsætte i Koret, Klokken han lod ophænge i Taarnet og Kalkmaleriet, han lod male i Vaabenhuset. Kirken staar endnu, kraftig, skøn og ren i Linierne, som den stod, da Mandrup Parsberg havde gjort den færdig i 1599; men hans Slot Haksholm er ikke mere; det blev nedbrudt 1765 og de tilhørende Jorder delt i en Hovedgaard, og 6 Fæstegaarde.

Disse Fæstegaarde er nu ogsaa sunkne i Grus, der er intet andet Minde om dem end Rester af de Diger, der hegnede deres Tofter og Kaalgaarde. De blev efterhaanden igen inddraget under Hovedgaarden, den sidste i 1890. Men i 1925 oprettedes 27 Husmandsbrug, hvis Historie hører fremtiden til.

Samlet og delt - samlet og delt - store Forandringer er sket gennem de skiftende Tider. Men uforandret lyder Klangen fra Mandrup Parsbergs og Ingeborg Hastvigsdatters Klokke i Houlbjerg Kirke ud over Egnen hver Helligdag, som den har lydt i nedgagstider og saavel som i Modgangstider fra 1593 til denne Dag.

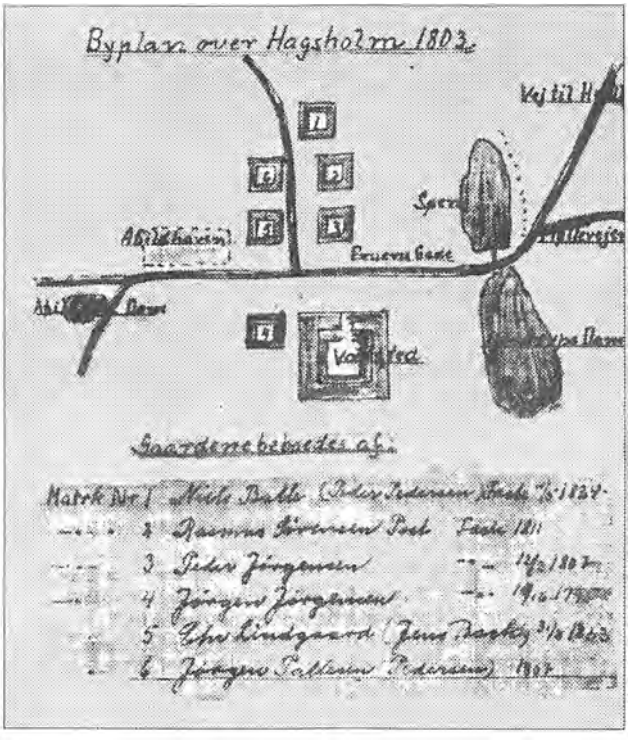

TORUP KIRKE

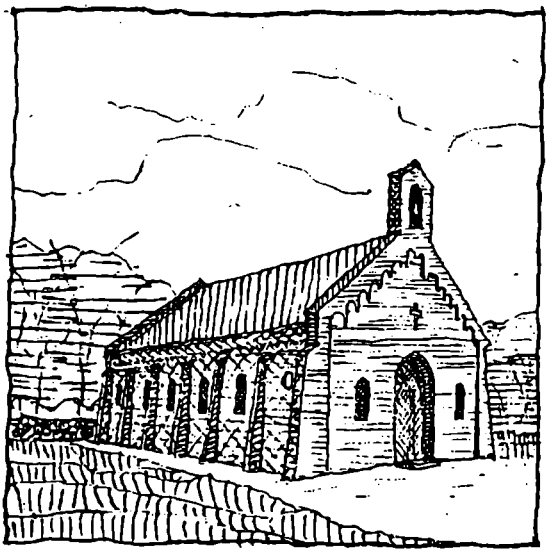

Thorup sogn, Middelsom herred
Middelsom og Sønderlyng herreds provsti, Viborg stift.
Langå kommune, Århus amt.

Pjece om sikring og pleje af kirkens omgivelser.
Registreret august 1985, revideret maj 1986.

Teknisk forvaltning, Langå Kommune,
Udfærdiget af Mette Vissing.

Ovenstående myndigheder er indforstået med at tage størst mulig hensyn til kirkens omgivelser i forbindelse med udøvelse af administrationsbeføjelser inden for den afgrænsning og i overensstemmelse med det indhold, som fremgår af denne pjece. Den kompetente myndighed indhenter udtalelser fra de øvrige parter i aktuelle sager.

Landsbyen Torup ligger i Langå kommunes vestlige ende ca. 5 km vest for Langå og ca. 1 km. nord for vejen fra Langå til Bjerringbro, som er anlagt i dalen langs Gudenåen.

Mod nord og vest grænser sognet henholdsvis op til V. Velling og Sdr. Vinge sogne, og mod syd ved Gudenåen til Vellev sogn, alle beliggende i Hvorslev kommune. Mod nord til Ø. Velling og mod øst til Langå sogn.

Byen ligger i et bakket morrænelandskab omkring vejen fra Hollerup til Sdr. Vinge. Den følger terrænet ned i slugten ved bækken, der udspringer nord for byen, løber gennem den og ned i dalen til Gudenåen.

Som det fremgår af oversigtskortet, er der kun et begrænset indsyn til den tårnløse kirke, der ligger i udkanten af byens østlige ende.
Indsynet fra kirkestien er meget fint markeret og afgrænset af slugten og skovbeplantningen på højre side af vejen. Det er dog kun det røde tegltag, der i dag er synlig og skinner igennem de grønne trækroner.

Med pile er vist den sparsomme, men meget fine udsigt fra kirken ned over slugten med de græsklædte skrænter over Gudenådalen mod Vellev.

OVERSIGTSKORT 1:25000

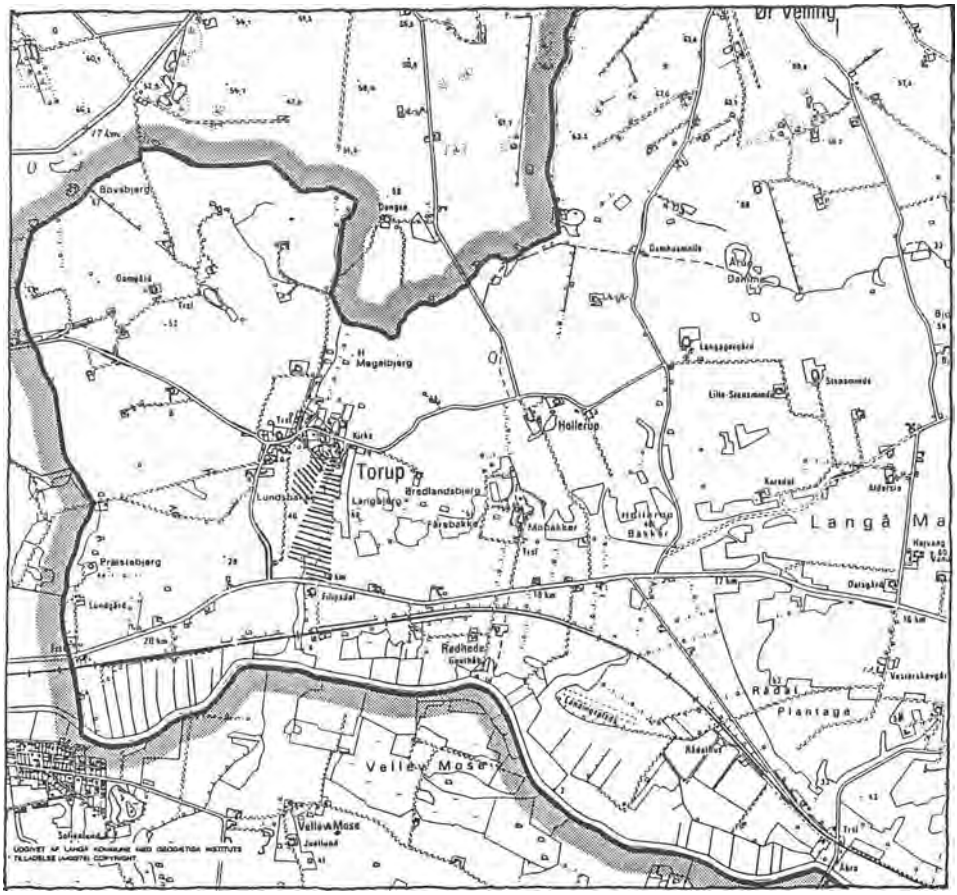

Torup by ligger ifølge kommuneplanen i en del af de samlede landområder, hvor amtsrådet har zonelovskompetencen.
I nederstående skema angives matr.nr., tinglysningsdato og bestemmelser for de såkaldte provst Exnerfredninger.

MATR.NR.	TINGLYSNINGSDATO	BESTEMMELSER
20 at	20.12. 1952	At der ikke må ske beplantning, der kan virke skæmmende for indsigten og udsigten til kirken. Ved evt. salg har menighedsrådet forkøbsret i 14 dage
20 bc	20.12. 1952	Der må ikke ske yderligere bebyggelse og beplantning med samme betingelser som ovenstående. Dog skal det være muligt at opføre et hønsehus vest for beboelseshuset.
20 au	20.12. 1952	Samme som ovenstående m.h.t. bebyggelse og beplantning.

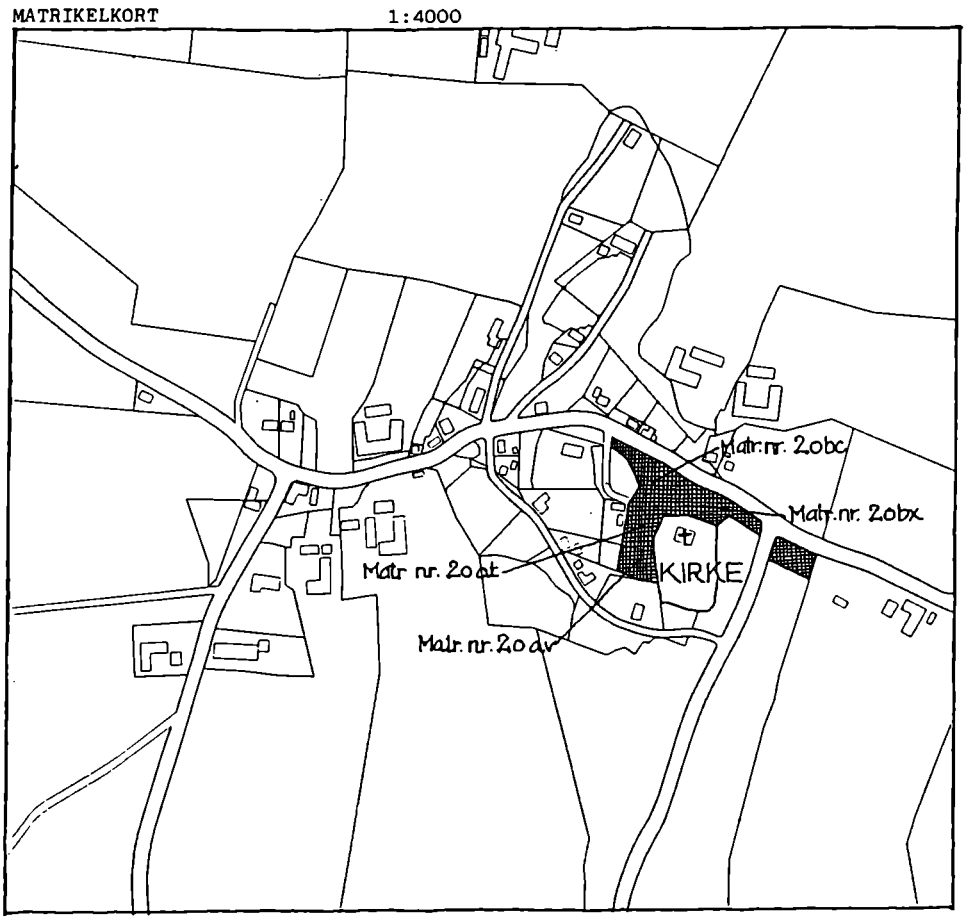

Det bemærkes at matr.nr. 20 bz, Torup by og sogn, hvor forsamlingshuset nu ligger er udstykket 29. december 1955 fra matr.nr. 20 bc, men at servituterne stadig er gældende, samt at der på matr.nr. bx er plantet et fyrretræsbælte, der senere er beskrevet.

Fra øst ad Hollerupvej ses byen som enkelte huse, medens den øvrige del ligger skjult i bunden af slugten, hvor igennem vejen snor sig og går over bækken.
Fra syd kommer man til Torup ad Kirkestien gennem et meget smukt dalforløb, samt ad Torupvej der følger det bakkede terræn. Fra begge veje opleves byen som en trægruppe, hvor imellem der anes enkelte hustage.

Bebyggelsen består af gårde og beboelseshuse, den gl. skole, forsamlingshus, købmandsforretning og kirke, hovedsageligt opført i rødt tegl. Enkelte huse er pudsede, og 3 bygninger står endnu i bindingsværk.
Købmandsforretningen er beklædt med flere reklameskilte, der giver byen et pust af liv og aktivitet. I byen findes en del beplantning, der overvejende består af løvfældende større træer, buske og hække ved og omkring ejendommene.

ILLUSTRATIONSKORT 1:4000

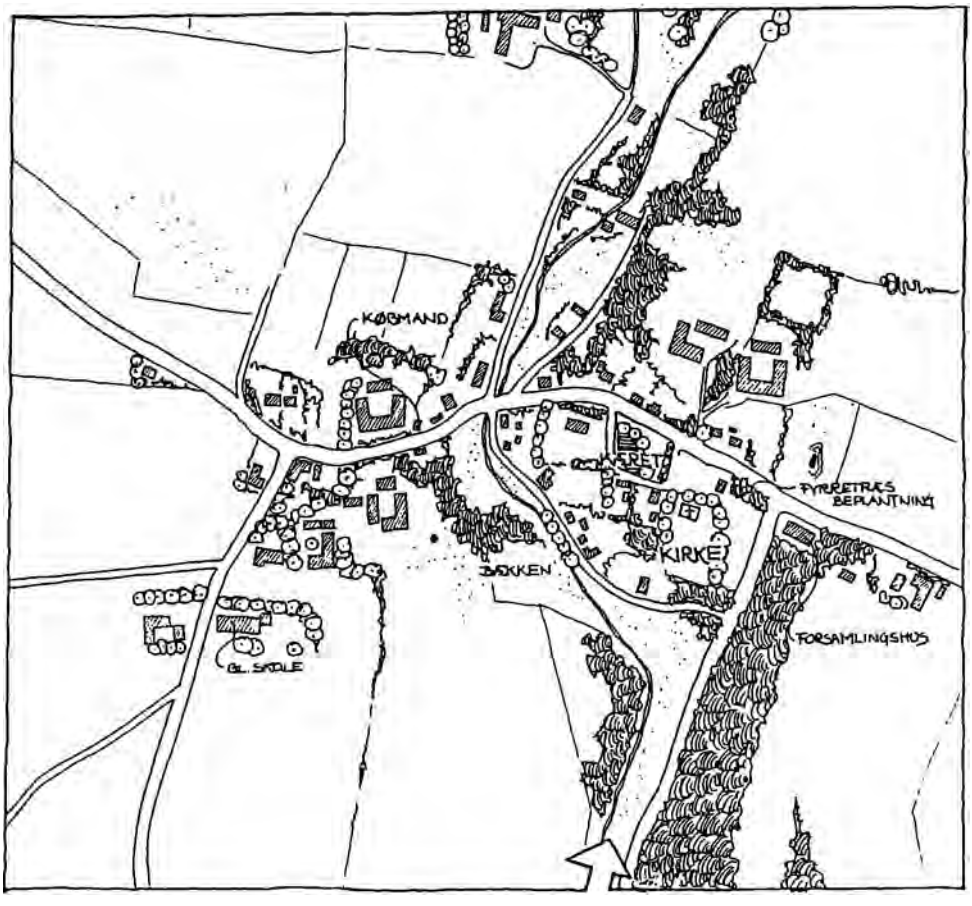

Samspillet af byens beliggenhed i landskabet, bybilledet, bebyggelsen, beplantningen samt engarealerne og bækken giver landsbyen et harmonisk helhedsindtryk, der absolut må betragtes som bevaringsværdig.

Kirkeområdet ligger højt i byens østlige ende. Terrænet stiger fra dalen i syd op mod kirken. På skrænten ved syddiget vokser en blandet beplantning, og fra Kirkestien er skrænten beklædt med græs.
Ved Hollerupvej er plantet et bredt fyrretræsbælte. På parkeringspladsen foran kirken er bygget et nyt kapel i røde teglsten, og ved kirkediget står 3 lysstandere.

Bebyggelsen overfor har ikke direkte indflydelse på samspillet med kirken. Derimod er bebyggelsen, et pudset gulkalket hus og kæret øst for kirken et aktiv for kirkeområdet, der samtidig indlemmer kirken til den øvrige by.
Et nyere hus er bygget på skrænten umiddelbart sydvest for kirkediget. Bygningen virker skæmmende på indsynet til kirke og landsby i sin udformning og materialevalg.
Kirken er omringet af et velbevaret markstensdige og høje løvfældende træer inden for diget.
Mod øst står 6 lindetræer, mod vest 3 lindetræer og 1 kastanjetræ, samt et nedsavet træ, hvorfor der vokser en tynd stamme.
Mod nord står skiftevis elme og kastanjetræer.
Fra selve kirkegården findes en storslået udsigt mod syd gennem slugten over gudenådalen mod Vellev. Den er dog begrænset betydeligt af den blandede beplantning syd for diget.

Med skravering er vist det område, hvor der må tages særlig hensyn, når der tales om sikring af kirkens nære omgivelser.

For at bevare det smukke og eneste indsyn til kirken og landsbyen fra syd, må slugten omkring bækken indgå i interesseområdet og friholdes for bebyggelse og beplantning.
Det foreslåes, at der udfærdiges en lokalplan for hele Torup by og her igennem bevare byens helstøbte og harmoniske samspil mellem bebyggelse, beplantning og de omkringliggende landskaber.
Torup har været forskånet for nye parcelhuskvarterer, der ofte ødelægger bystrukturen og landsbyhelheden. Der er dog sket nogle moderniseringer, der virker skæmmende i bybilledet.

Torup har mulighed for en begrænset udbygning.
Evt. til- og nybygninger samt omforandringer må overholde landsbyens byggetradition. der må i lokalplanen gives retningslinier for dette med hensyn til størrelse, form, materiale og farver.

Engarealerne i og ved byen, kæret og bækken samt lyden af det rindende vand, har stor oplevelsesmæssig betydning for byen.

Der bør derfor ydes en særlig beskyttelse af disse områder. Det tilrådes at arealerne friholdes for yderligere bebyggelse og beplantning. Endvidere at engarealerne ved kæret og bækken slåes eller benyttes til græsning for derved at opretholde en frodig og alsidig vegetation.

I indsynsfeltet fra syd i interesseområdet stiger terrænet op ad skrænten mod kirkediget fra Lundsbakkevej. Skråningen er beplantet med en blandet beplantning. En del af den bør fjernes for at tilgodese og udvide udsigten fra kirken.

Fra øst er skrænten fra kirkestien op mod diget beklædt med græs. Begge skrænter bør friholdes for beplantning og kan udmærket benyttes som græsningsareal.
Beplantningsbæltet af fyrretræer ved Hollerupvej bør fjernes, idet det virker skæmmende og "fremmed" for landsbyen og kirkeområdet.

Som vist på konklusionskortet foreslåes plantet en række lind på P-pladsen ved Hollerupvej. De lave belysningsstandere ved kirkediget er en god og hensynsfuld løsning for både kirke, træer og dige.

KONKLUSIONSKORT 1:4000

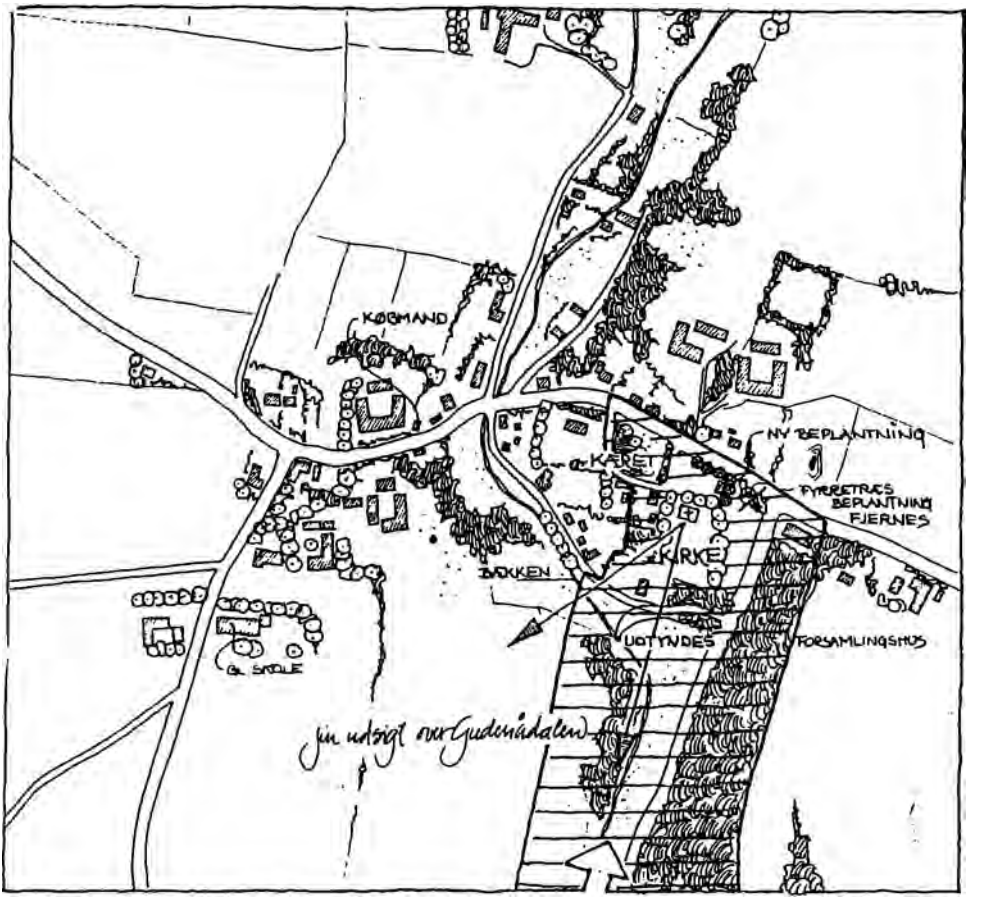

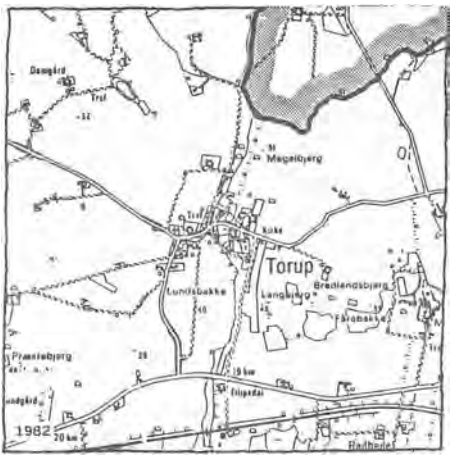

Torup betegnes i 1345 Togæthorp efter et gammel dansk mandsnavn Toki og torp er lig bebyggelse - Toki´s udflytterbebyggelse.

Ved udstykningen fordeles jorden således, at gårdene kunne blive i byen. Derfor er udflytningen sket gradvis, f.eks. ved brand og udstykning til børn.

Sammenholder man ovenstående kort viser det at nogle gårde er flyttet ud.

Torup kirke er opført som kapel i 1905 efter tegninger af arkitekt V. Norn. Kirken er bygget i røde teglsten, og med teglhængt tag muligvis på den tidligere kirkes fundament. Det er en rektangulær bygning i romansk stil med stræbepiller, trappestikfriser og hvidkalkede blændinger på langsiderne. På vestgavlen over udgangsdøren sidder en muret klokkestol. I østgavlen sidder 3 små rundbuede vinduer. Begge trekantsgavle er prydet med rundbuefriser.

I 1924 blev kapellet ophøjnet til sognekirke.

Grevinden på Ulstrup slot, Eleonora Scheel ansøgte kongen om at nedrive kirken i Torup, idet hun mente at det var for dyrt af vedligeholde 3 kirker i sognet. Kirken der var en romansk kvadderstenskirke blev nedrevet i 1777.

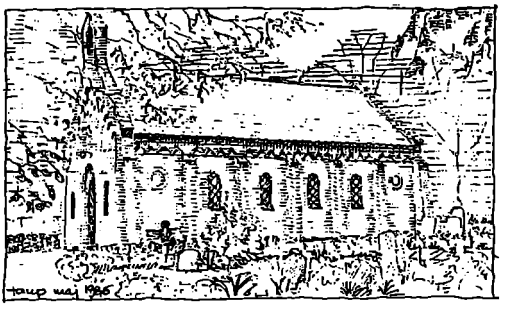

De seks søstre fra Nygaard,

(Løjstrup Frugtplantage)
hvoraf de fem, hver fik en datter,
de døbte Jensine.

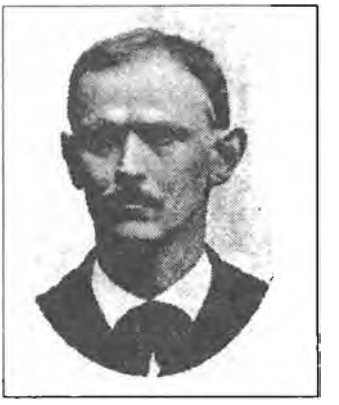

J. A. Wael

Hvert år kan man i de lokale aviser læse om nogle mennesker, der har oprettet et legat, som folk i Langå stationsby og Langå landsogn kan søge. Et sådan legat er Helga Waels legat, eller som det hedder "Urmager Simon Sørensens og dennes forældre, landmand Søren Simonsens og hans hustru Inger Marie Simonsens f. Jensdatter og hans søster Jensine Waels f. Sørensen og hans broders Anton Sørensens legat til flittige, stræbsomme og ædruelige og værdigt trængende personer der på grund af sygdom trænger til hjælp".

Legatet er oprettet af Helga Wael. Legatet er baseret på et testamente af 1954, og de første udbetalinger begyndte i 1957 med portioner á 1000 kr. Ingen kender kapitalen, men der udbetaltes i 1970 26.000 kr. i legatportioner, og det er kun renterne.

Så spørger man sig selv om, hvem var de mennesker, som havde de mange penge og som syntes, at andre der ikke havde så meget, også kunne nyde godt af deres rigdom. Og har familien så meget som fået en tak i form af en lille buket blomster på Langå kirkegård, i alle de år gravene blev holdt. Gravene blev sløjfet i 1968, men jeg har aldrig set en buket blomster der, men jeg synes, disse mennesker fortjener at mindes.

Simonsens familiegravsted fandtes i den nordøstlige del af kirkegården tæt ved kirken. Cand. pharm. Helga Wael, som oprettede legatet, blev f. 26/09 1902 i Allinge på Bornholm. Hun var datter af apoteker Wael i Allinge og Jensine Wael f. Sørensen f. i 1861 i Langå. Hvem var Jensine og hvor har hun boet i Langå. Så må vi se i de gamle kirkebøger og folketællinger.

Vi ser i Folketællingen 1870.

Da bor på Hollerup mark (Langagervej) Thunbo´s gaard, gaardejer Søren Simonsen 37 år, hans hustru Inger Marie Jensdatter 39 år f. i Laurbjerg på Nygaard, (Frugtplantagen), deres børn er Jensine 8 år (der har vi så Jensine som blev gift med Apoteker Wael) - Simon 6 år og Anton 3 år.

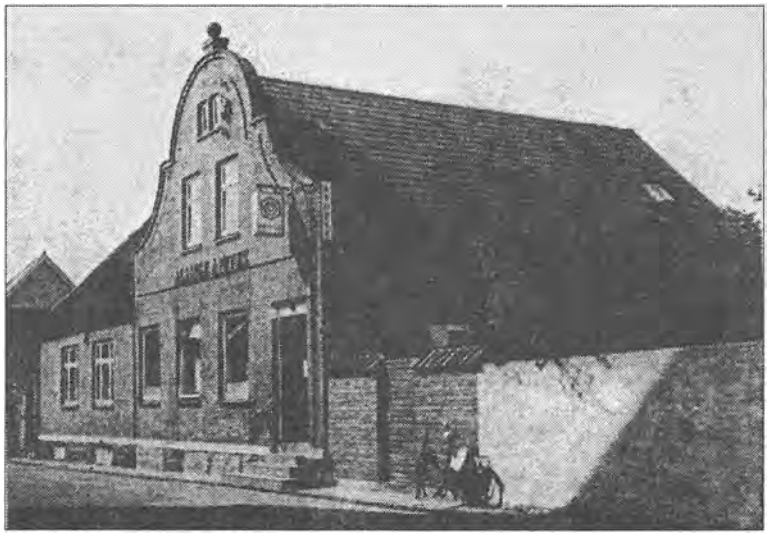

Allinge Apotek

Jensine bliver konfirmeret i 1875. Da bor familien Simonsen i Langå stationsby. Det ser ud til de har boet flere steder i Langå, bl.a. på "Ågarden", Skovkrogen og på flere matr. på Lindevej.

17/07 1882 drukner den yngste søn Anton under badning i Gudenåen ca. 16 år gammel, og bliver begravet på Langå kirkegaard.

I 1891 bor Søren Simonsen og hans hustru stadig i Langå. Søren Simonsen er f. i Galten sogn i 1831, og han bliver gift i Laurbjerg kirke 4/11 1859 med Inger Marie Jensdatter fra Nygaard i Laurbjerg. Søren Simonsen dør 5/3 1893 og bliver begravet på Langå kirkegaard ved siden af sin søn Anton.

Inger Marie f. Jensdatter er datter af Jens Pedersen Nygaard i Laurbjerg. Jens Pedersen havde 6 døtre hvoraf de 5 hver fik en datter, som blev døbt Jensine. Derom senere.

Tilbage til Inger Marie Simonsen som omtales som enke i 1893. Hun er flyttet til Struer, idet folketællingen der i 1901 udviser: Simon Sørensen f. 1862 i Langå sogn (Hollerup mark). Simon er blevet urmager, er ugift og flyttet til Struer 1888, og i 1896 er hans mor Inger Marie Simonsen flyttet til Struer hos ham. Tillige bor hans søster Jensine hos ham. Hendes stilling er Mejerske.

Jensine Sørensen f. 20/02 1861 bliver gift i København 19/10 1901 med Apoteker Julius Andreas Wael. Wael bliver apoteker i Allinge på Bornholm. I ægteskabet er der kun 1 barn, en datter Helga (legatstifteren) som også bliver cand. pharm. Jensine Waels mor Inger Marie Simonsen kom-

mer til at bo hos datteren på Bornholm. Inger Marie dør i Allinge og bliver begravet på Langå kirkegaard 10/12 1908 ved siden af sin mand og søn.

Den anden søn Urmager Simon Sørensen forbliver ugift, dør i Gentofte 77 år gl. og bliver begravet på Hellerup kirkegård.

Apoteker Wael flytter med sin familie til Gentofte ca 1916. Her dør Wael næsten 98 år gl. i 1947. Næsten til det sidste gik han ture omkring sit hjem.

Wael var født i Maribo 1849, som søn af købmand Wael og hustru Elise f. Lange, som havde tilknytning til Bornholm. Jensine Wael og datteren Helga boede sammen i en villa i Gentofte og levede meget beskedent. Havde i villaen maskiner fra et urmagerværksted (Simon Sørensen's). Jensine Wael dør i Gentofte 1950, 89 år gl. og datteren Helga dør i Gentofte 1953. Familien Wael er begravet på Hellerup kirkegård, men graven er sløjfet.

Dette var historien om den Jensine fra Langå, hvis datter stiftede legatet. Men hvad blev der af de andre piger ved navn Jensine.

Døtrene på Nygaard i Laurbjerg (Frugtpl.):

1) Ane Kathrine Jensdatter f. 1820
Hendes datter Jensine f. 1843

2) Maren Jensdatter f. 1824 - d. 1855

3) Pederlene Jensdatter f. 1827
hendes datter Jensine f. 1866

4) Inger Marie Jensdatter f. 1830
Hendes datter Jensine f. 1861

5) Ane Jensdatter f. 1832
hendes datter Jensine f. 1863

6) Else Marie Jensdatter f. 1837
hendes datter Jensine f. 1868

5 kusiner Jensine sikkert opkaldt efter den stolte bedstefar Jens Pedersen i Nygaard i Laurbjerg.

Jens Pedersen og hans hustru kom fra Lyngå sogn i 1821. Foruden de 6 døtre, var der også en søn Jørgen, men han døde ganske ung.

Jens Pedersen's hustru hed Ane Marie Jørgensdatter.

I folketællingen 1834 i Laurbjerg nævnes Jens Pedersen, Nygaard, født i Lyngå 50 år. Ane Marie Jørgensdatter 40 år.

Jens Pedersen, Nygaard dør 20/11 1869.
Ane Marie Jørgensdatter dør 1881.

Hvad bliver der af døtrene på Nygaard i Laurbjerg.

Vi begynder med den ældste Ane Kathrine Jensdatter f. 1820, sikkert i Lyngå, da forældrene først kommer til Laurbjerg i 1821.

Ane Kathrine bliver gift med Jens Nielsen, Skjødt, der er f. 25/10 1808. Deres hjem bliver Skyttegården i Granslev. De får mange børn. Den ældste datter f. 17/12 1843 og bliver døbt Jensine.

Jens Nielsen Skjødt dør 26/10 1870.

Jensine bliver gift med Thomas Nielsen, Bægaard, Granslev. Thomas Nielsen er født 19/03 1837. Parret vies 26/09 1865. De får en del børn og sønnen Jens, der får gården fødes 26/03 1872. Da Jens bliver født, er der en streng vinter i marts maaned så "madammen" (jordmoderen) må bæres over marken. Jens bliver gift med Nielsine Mogensen f. 19/06 1877.

Jens Nielsen dør 03/07 1933 og Nielsine dør 06/06 1950.

Deres datter, Maren Kristine, bliver gift med Peter Otto Christiansen, og de har skøde på gården til 1988. Deres børn er Ellen Jensine (også en Jensine) Christiansen og Jens Chr. Christiansen.

Ellen bor i Langå og Jens i Granslev.

Næste datter fra Nygaard i Laurbjerg er Maren Jensdatter f. i Laurbjerg 1824, bliver gift med ungkarl Niels Jensen i Jebjerg i 1853. Maren dør allerede 1855, 31 år gammel, og det ser ikke ud til, at hun har fået børn.

Nr. 3 datter fra Nygaard er Pederlene. Hun bliver født i 1827 og bliver gift med ungkarl Niels Sørensen af Tebbestrup i 1858.

I folketællingen i Tebbestrup 1860 findes Niels Sørensen Skougaard 34 år, gaardejer. Pederlene Jensdatter, 32 år, husmoder, samt en tjenestekarl, Søren Simonsen, 27 år født i Galten sogn. Søren Simonsen bliver gift med Pederlene´s søster, Inger Marie, som bosætter sig på Hollerup mark i Langå.

Pederlene og Niels Sørensen får flere børn og en datter som selvfølgelig også døbes Jensine, som de andre kusiner.

I 1901 bor Niels Sørensen Skougaard, Pederlene og en yngre datter stadig i Tebbestrup.

1906 har den yngste datter, Marlene Skougaard, gaarden, men moderen lever stadig og bor der. Datteren Jensine har jeg ikke kunnet finde.

Nr. 4 datter fra Nygaard er Inger Marie, som bliver gift med Søren Simonsen i 1859, og det er dem, som flytter på Hollerup mark i Langå, og bliver bedsteforældrene til Legatstifteren. Inger Marie´s datter hedder som omtalt også Jensine.

Nr. 5 datter fra Nygaard er Ane, som bliver gift med Jens Madsen Bonde i Laurbjerg. Ane er født i 1832 og bliver gift i 1862. De bor på Nygaard. Ane´s far Jens Pedersen dør 20/11 1869 og i folketællingen i 1870, er beboerne på Nygaard.

Jens Madsen Bonde 31 år (Svigersøn).
Ane Jensen 35 år.
Ane Marie Jørgensen 76 år (Ane´s mor).
Jensine Jensen 7 år (Ane´s datter) (endnu en Jensine).

Ane Marie Jørgensen dør 1881.

I 1891 bor Jens Madsen Bonde, hans hustru Ane og datteren Jensine på Nygaard.

Jensine bliver gift med Poul Henrik Emil Raun, f. 29/08 1862 (i Faaborg) og 21/04 1891 fødes sønnen Poul Anker Robert Marius Raun.

Poul Anker bliver døbt i Laurbjerg kirke 21/06 1891.
Forældre: Forvalter Poul Henrik Raun af Løjstrup Nygaard og hustru Jensine Jensen Bonde, 28 år.

Faddere: Gdr. Jens Bondes hustru Ane Bonde af Nygaard, fru Welling af Ny-Mølle, Laurbjerg. Proprietær, Niels Jensen Skytte, af Over Løjstrup, og Stationsforstander, Laursen af Laurbjerg.

I 1902 kan man læse i Randers Amtsavis:
Min kjære mand, Gdr. Jens Madsen Bonde er i nat stille og rolig afgaaet ved døden efter få dages sygdom knap 64 år. Dette sorgens budskab meddeles herved slægt og venner, på egne, datters, svigersøns og dattersøns vegne. Løjstrup Nygaard, 17/03, 1902.
Ane Bonde f. Jensdatter.
Begravelsen foregår tirsdag d. 25/03 kl. 11 præsis fra hjemmet.

Det ser ud til at også svigersønnen, Poul Raun, dør først i 1900 idet Jensine Bonde, Gaardejerske og hendes mor, Ane Jensdatter bor der alene i 1906.

Endnu i 1911 - 1912 bor Gaardejerske Jensine Raun på Nygaard og det ser ud til, at sønnen endnu nogle år, har været der. Derefter kan slægten ikke findes.

Fra ca. 1933 har familien Broge, Løjstrup, været ejer af Nygaard (Frugtplantagen).

Fra 1923 - 1929 havde Marie og Christian Godiksen Nygaard i forpagtning. En søn af dem er Hans Carl Godiksen. Derefter var Villadsen forpagter, og senere kom Ernst Rasmussen som bestyrer på frugtplantagen, som blev anlagt 1932 - 33, og endelig Clausen fra ca. 1937.

Nr. 6, Den sidste datter fra Nygaard, bliver født i 1837. I modsætning til sine søstre, får hun sit hjem i byen, fra sit giftesmål med Jens Pedersen Koch i Randers. Jens Pedersen Koch er født i Mørke. Parret bliver gift 1867.

Folketællingen i Randers 1870 viser Jens Pedersen, Værtshusholder, Adelgade 7. Else Marie Pedersen f. Jensdatter, husmoder, Jensine Marie Pedersen 2 1/2 år, datter, den sidste af kusinerne Jensine.

Helt frem til 1911 er Jens Pedersen og Else Marie fra Nygaard, værtshusholderpar i Randers i Adelgade 7. Huset sælges i 1917.

Jens Pedersen bliver begravet 01/11, 1915 på Østre kirkegaard i Randers og hans hustru, Else Marie, begraves samme sted 06/09, 1920.
Hvad blev der af deres datter Jensine, som bliver født ca. 1868. Hun bliver gift med Niels Andreas Svanholm Jepsen d. 08/09, 1891. Niels Svanholm Jepsen er født i Nr. Sundby, 23/12, 1859. Han blev først cand. pharm i 1881 og var i Nibe 1881 - 1887.

Han blev tandlæge 1889. I 1890 flyttede han til Randers. Her giftede han sig med Jensine Marie Pedersen. De fik 3 børn Edith Marie f. 1892 - Volmer Flemming f. 1895 samt Ejvind Frode f. 1906. Ejvind Svanholm Jepsen har skrevet sine erindringer, og de findes på lokal historisk arkiv i Randers. Det er en meget interessant historie, hvor han skriver om det herskabelige hjem, som var i huset på Rådhustorvet i den gamle Handelsbank. Han nævner også fisketure langs Aaen ved Langå, hvor han havde slægtninge på moderens side boende, altså i Nygaard.

Jensine og Svanholm Jepsen flyttede til København i aug. 1923 og boede i Charlottenlund. Jensine døde i 1929. Deres datter, Edith, blev gift med premierløjtnant Alten og deres søn Fritz Alten er født i Randers 01/03, 1923. Han bor i Virum.

Det var historien om de 6 Nygaard døtre og deres Jensiner, som var kusiner. Og man tænker så, hvem af dem fik det lykkeligste liv. Blev det dem, der kom vidt omkring, til Bornholm, København med forstæder, eller dem der blev på landet i det jydske. Der har nok været både glæder og sorger til dem alle.

Inga Holting.

Langå kirke.

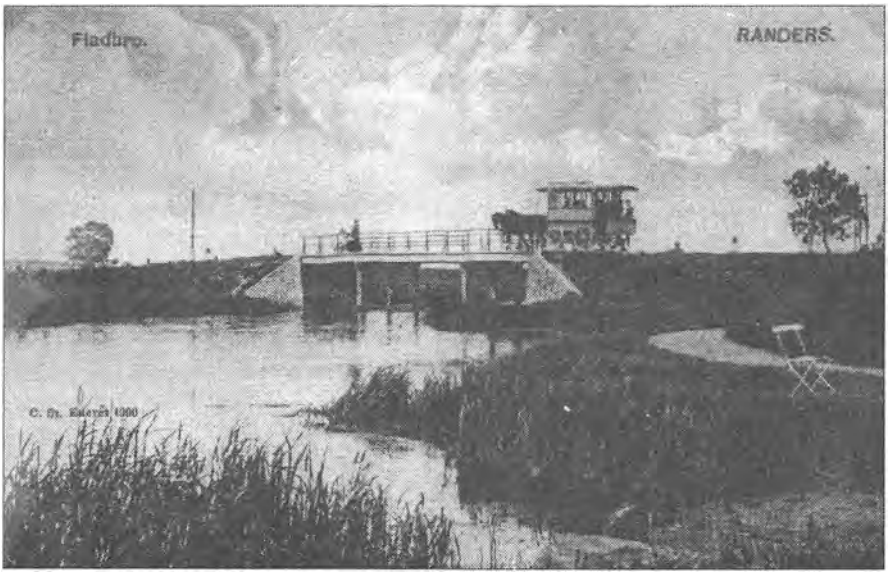

FLADBRO KRO

FRA 1586-1947.

Fra Laugesens optegnelser i Grensten sogn, Middelsom herred I, samlet af Niels Leth Nielsen. (Bogen findes i Arkivet.)

"Flodebrouff" - Vadested, Bro og Kro.

Af et gammelt overfartsteds historie!

Flodebrouff - Fladbro. 1586 - 1947.
Ude i Fladbro, Grensten sogn, Middelsom herred.

Viborg amt, kan der i indeværende år 1947 fejres et rundt tal, idet det er halvtreds år siden, Randers kommune købte ejendommen og begyndte på de plantninger, der gav den hele omliggende Egn, et ganske nyt udseende.

De øde hedebakker er i løbet af de forholdsvis få år omskabt til en skov af stor landskabelig skønhed og dermed et yndet udflugtssted for byens og egnens beboere.

Historie:
Det er da, som ejet af Randers by, at Kroen derude kan fejre sit Jubilæum, men dets historie går ellers langt, længere tilbage i tiden, så langt måske at det kan blive svært, nøje at få dens ældste historiske data slået fast.

Oprindelsen og betydningen af navnet Fladbro er noget omtvistet. Vi har imidlertid her på Randersegnen to Stednavne med forleddet "Flo", Flose, Flo-es og Flobro, Fladbro, og der synes for mig ikke at være tvivl om, at de begge har navnet efter de på stedet herskende lokal forhold D.v.s. fra Floen der er vort oldsprog betød et grundet vand eller en for oversvømmelse udsat egn.

Vad og Bro.
Spørger man om broens alder, hvornår forandringen fra Vadested til Bro er foregaaet, da kan det vel næppe klart afvises, men i Randers købstads regnskab for 1586 findes i alt fald en udgift til stål til at "foerde" en af boltene med, der var sønderbrukket ved Fladbro. "Flodebouff" da blev gjort af ny.

Kirke og Kro.
At rejse i gamle dage var en begivenhed, som kun de, der absolut skulde afsted, indlod sig på. Turisme var der ikke noget af.

Vejene var indtil ind i det 19de århundrede, især naturligvis ved vintertid og ved tøbrud om foråret, i en elendig tilstand.

Går vi tilbage til Middelalderen og også i århundreder derefter foregik farten til fods eller hest. Vogne - Fruekarme - til rejsebrug kom senere og det var i middelalderen og også senere i fredstider, så at sige, kun kongen og bisperne, med følge, der nu og da rejste rundt i Riget, til kongsgaardene - kongelige slotte - eller for bispernes vedkommende, på visitats til klostrene.
Menigmand havde ikke noget at rejse efter.

En pilgrim i skikkelse af en munk, kunde til tider vise sig i landskabet, og han holdt naturligvis til i de klostre der lå langs ruten. Og man kan derfor, måske lidt søgt, komme dertil at der er noget familieskab mellem Kirke og Kro, da Kroen er fostret af Klostret og Kirken er Klostrets moder.

Kro med Privilegium.
I nærheden af de kongelige slotte og ved overfartsstederne, for eks. ved Bælterne, indrettedes efterhånden herberger el. Kroer - lossementer, til at huse Kongens folk og de, få iøvrigt, der dristede sig ud på de vilde veje.

Landets regenter søgte gennem tiderne, at sætte Kroholdet noget i system, som når Dronning Margrethe i 1396 udstedte en forordning om at der skulle oprettes en kro for hver 4 mil, men man adlød langtfra.

Det var egentlig først ved forordningen af 1695, hvorefter f. eks. udsalg af Brændevin kun måtte finde sted på priviligerede kroer, at tingene blev sat rigtig på plads, således at der ca. 1700 til 1750 skal være udstedt godt og vel 200 krobevillinger, der da gav krovirksomheden et mere officielt stempel.

Fra Viborg Landsarkiv har jeg fået en afskrift af Privilegiet for Fladbro kro, dateret 21 marts 1737.

Wii Christian den Sjette af Guds naade konge til Danmark og Norge, de Venders og Goters Hertug Udi Slesvig og Holsten, Stormarn og Ditmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, Gjore alle vitterligt at vi efter aller-underdanist gjorte ansøgning og os elskelig. Christian Gyldenerone Friherre til Vilhelmsborg Ridder vores Gehejmeraad og Stiftsbefalingsmand over Viborg Stift samt amtmand over Hald amt, hans den 27 December 1734 her over givne Erklæring, allernaadist haver bevilget og tilladt, så og hermed bevilger og tillader Jørgen Andreasen Fritz må indtil videre udi det ham biboede huus.

Fladbrohuuset
kaldet, beliggende under Hald Amt, holde et kro eller Vertshuus og de rejsende såvel som andre med behøvende Logementer samt Spiise og Drichevarer til Nødtørftighed og for en billig Betaling sammesteds betjene med de Vilkaar at hand ingenlunde understaar sig der at brygge Øl og brende Viin, men skal være til forbunden fastholden Vahre udi nærmeste købstad sig at tilhandle og til een Kjendelse aarlig Toe Rigsdaler udi vor Amtsstue at erlægge.

I det øvrige haver hand bemeldte krohold udi forsvarlig stand at vedligeholde og sig dermed udi alle Maader efter Loven samt de om Krohold allernaadist udgangene forordninger at rette og forholde sig, så at Kroet ikke til noget Fylderie og Tids Spilde på Bonden eller andre vorder misbrugt, såfremt ditte Privilegium ikke ellers derved skal være forburdt og aldeles ophævet; forbydendes alle og enhver heri mod eftersom foreskrevet staar at hindre eller udi nogen maade Forfang at gjøre under vor Hyldest og Naade.
Givet på vort Slot Friderichsberg
den 21de Martij 1737
Under Vores Kongelige Haand og Seigl.
Christian R.

(Oldvej og Herbergsbakke).

Aalvej og Biestovbakke!
Dengang vor kendte Landsmand og Historikeren Chr. Molbech i begyndelsen af forrige århundrede færdedes på Rejser rundt i Landet, faldt hans vej også over Ulstrup her forbi Fladbro, dog ikke for Kroens skyld, men han var nu engang kommet på dette strøg og havde Randers som foreløbigt mål.

Det er imidlertid sandt at sige en meget tynd kop te, Molbech i sin Rejsebog, serverer for læserne, om landskabet her, men lad os alligevel tage venligt mod den lærde mand, ude ved "Dagsvadet" ved Ellebækken og videre ledsage ham ad den ældgamle "Aalvej" Alvej der endnu delvis

benyttes som markvej, for mellem Possen og Biestovbakket (Bedestuebakken) ved Stevnstrup efterhånden at nå frem til Fladbro med Passagen over Nørreaa.

Den nuværende vej Fladbro - Øster Velling og videre frem er af nyere dato, fra tiden omkring 1862 da Nørreaa fik sit frie løb til Gudenaa igen. I forbindelse med det nye vejanlæg står da åbenbart ved samme tid, flytningen af Gårdens, Kroens stuehus over på den modsatte side af vejen, eller rettere, der byggedes nord for vejen et helt nyt Krohus, hvorefter gårdens gamle stuehus blev revet ned og helt eller delvis blev flyttet ud til Stevnstrup by, hvor det kan ses den dag i dag.

Kroens beboere gennem Tiderne.
Krofolkene var ved den tid d.v.s år 1859 Mogens Mikkelsen f. 1801 d. 7 Jan. og Maren Christensdatter hvilket altsammen stemmer overens med de på Kroens vestgavl anbragte bogstaver: M. M. S. og M. C. D. oversat af en vittig mand fra Stevnstrup: Mange, mange Snapse må Chresten drikke. En for tilfældet udmærket devise, hvortil gæster der kom fra kroen i lovlig velvillig stemning med fuld føje kunne henvise.

På Kroens østgavl er flytningen markeret af årstallet 1859.
Til og med dette årstal ejedes også Broen af Kromanden, der fra 5 Januar 1810 havde privilegium på at opkræve bropenge og de vejfarende, men ved Skjøde, tinglyst d. 19 april 1860 blev den afhændet til Viborg amtsråd, en afhændelse, der naturligvis står i forbindelse med anlæg af den ny vej.

Som et særlig bemærkelsværdig led i Kroens historie, vil vi anføre Skjødets indhold, ord til andet.

Skjøde.
Underskrevne Mogens Michelsen i Fladbro tilstår herved at have solgt og afhændet, ligesom jeg herved skjøder og aldeles overdrager, til Viborg Amtsråd i Henh. til lov af 29 Dec. 1857 den af mig efter skjøde tinglæst 23. Oktober 1828 tilhørende Broe "Fladbroe" kaldet i Grensten sogn, Middelsom herved, Viborg amt, af broskyld 2 skp. 2 fdk: 2 all. for den akkorderede Købesum 1000 R. dlr. Eet tusinde Rigsdaler Rigsmønt.

Da nu købesummen er betalt og berigtiget frasiger jeg mig herved al ret til nævnte Broe og skal samme med dertil hørende Herligheder, Rettigheder og Byrder herefter tilhøre Viborg Amtsråd som lovlig erhvervet og betalt ejendom og hvem jeg hjemler samme i H. t. ovennævnte mit tinglæste Skjøde.

Intet tilliggende af Ager og Eng medfølger.

Til bekræftelse underskriver jeg i Vidners overværelse.
Fladbro d. 26 Marts 1860 Mogens Michelsen.

Overværende: J. P. Nødager, Herman Wæchmann.

Kroens "Kongerække".
Men lad os nu prøve om kongerækken i Gården eller Kroen kan rekonstrueres.

Hos en god ven derude i nabolaget har jeg venligst fået opgivet nogle navne og årstal derhen hørende, hentet fra Pastoratets kirkebog, der som alle gamle jyske kirkebøger nu findes i Viborg Landsarkiv.

Hvad der stiver disse undersøgelser meget af, er den omstændighed at Præsterne i sin tid har været særlig omhyggelige, hvilket herved påskønnes med at vedføje lokaliteten Fladbrohus ved de pågældende beboeres navne, således at der i det stykke ikke hersker tvivl.

Kirkebogen omtaler da at i 1707 i Fladbrohuus *Peder Fisker.* Hvor længe han fiskede i Nørreaa vides dog ikke, men allerede i 1712 træffes navnet *Søren Jensen Bering*, dog ikke ret længe da vi snart efter i 1714 meget betegnende, her ved farten over Aaen bliver præsenteret for *Jørgen Romand*, men heller ikke længe idet der i 1716 nævnes en *Mogens Pedersen* død 1725. Efterfølgeren *Jørgen Andreasen Fritz* regerer endnu i 1744 men glider som alle forgængerne stille ud af sagaen, uden at vække særlig opmærksomhed.

Nu følger nogle Kro Regenter, der rigtig har slået rod på stedet. Rækken indledes i Kirkebogen med *Mogens Sørensen Koch* og kone Anne Michelsdatter der efter Mogens´s død d. 22 Sept. 1783 gifter sig 2den gang med *Søren Nielsen Skytte*, meget karakteristisk med disse navne Fisker - Romand - Skytte, her ved overfartsstedet. Søren Skytte forlod den jordiske tilværelse i 1797 62 år gl. og Anne Mishelsdatter sad derefter som enke i Kroen til sin død 1810.

Vi blader imidlertid videre i den gulnede bog og kommer derved nogle år før i 1805 til navnet *Michel Mogensen*, og selv om jeg (B. C. Laugesen) ikke just nu har nogle data herom er der en til vished grænsende, sandsynlighed for at han var søn af Mogens Sørensen og Anne Michels´datter.

Tiden går og Michel går hen og gifter sig med *Anne Jensdatter*, hvilket ikke bringer historien det mindste ud af ligevægt, viser blot deres initialer: M. M. S. - M. C. D. med årstal 1806 og 1813 anbragt over dørene til gårdens staldbygninger (i vest) men derudover ved jeg ikke noget af anføre om dem. Ingen vittig mand har digtet om disse bogstaver, så vidt jeg ved.

Ægteparret havde ialt en søn, den tidligere omtalte *Mogens Michelsen* der byggede kroen om i 1859. Han og Maren Christens datter havde mange børn, men om nogle af dem blev ejere af kroen ved jeg ikke, derimod fremgår det af papirerne da Thorvald Cornelius Jansen i 1885 købte Ejendommen, hans tilsynekomst til denne egn ufortalt, udstedte han en obligation på 10.000 kr. til Maren Christensdatter, hvilken Obligation Randers kommune overtog da den købte kroen i 1897.

Det skal iøvrigt her nævnes at Michel Mogensen fik skjøde på gården Fladbro af Baron Hardenberg Reventlov.

Kroens tidligere beboere var fæstere under Frisenvold.

For de mere slægtshistoriske interreserede kan det endvidere her fortælles at disse krofolks efterkommere, endnu findes herude i Sognet.

Randers kommune køber Kroen.
Den 23 Dec. 1896 holdt Randers byråd et ekstraordinært møde, for at tage stilling til et forslag fra et af Byrådets medlemmer, Justitsråd Boldsen om køb af Fladbro Kro - en mindesten i Fladbrohaven fortæller derom - samt nogle arealer i de tilgrænsende sogne, Jord der for en del lå hen som hede, i den hensigt at anlægge en lystskov.

Dette forslag vedtoges med 13 stemmer mod to under forventning af ministriets samtykke, hvorefter det overdrages til udvalget for plantager og Lystanlæg at afslutte købekontrakterne.

Kammerråd Wang var den ene af de to kontra-stemmer og han forlangte udtrykkeligt tilført portokollen, at han stemte imod købet.

Skjødet til Randers kommune fra Cornelius Jansen, der forøvrigt var søn Af en Lods på Amager, omhandler matr. nr. 22a og 22b. i Stevnstrup. 29b i Tånum og 41g og 44i i Over Hornbæk med Htk. ialt 3 tdr. 2 skpr. 0 fdk. 3/4 album.

50 td. ld. ager og 20 td. ld. eng samt det til ejendommen hørende Kroprivilegium, men uden besætning. Købesummen var 30.000 kr hvoraf var 8.000 i kontanter.

Beplantningen begynder.
Nu tog man fat på at plante i bakkerne i forbindelse med Hedeselskabet. Udvalget for beplantning ved Fladbro meddeler at der ved tilplantning af 75 td. ld. på ejendommen Fladbro kro forinden det sædvanlige Fredskovstilskud 25% af udgifterne ved Tilkultiveringen ydes et bidrag af 25 kr. pr. td. ld. tilplantet Areal.

Og granerne begyndte at gro derude, fulgt med interrese af land og by. Og folkeviddet tog fat, som når der på Scenen i Varieteen á 1903 veksledes følgende replikker mellem to optrædende: "Har du hørt at Træerne i Fladbro nu når folk til ørerne"! " Det passer ikke" siger den anden. "Jo, men vel at mærke, når man ligger på ryggen".

Skovgæsterne drager ud:

I den første tid var det naturligvis ikke stort. Befordringen dertil var endnu ikke rigtig sat i system. Cykler og biler var der ikke mange af i år 1900.

Efterhånden blev det dog bedre, fra omkr. 1909 begyndte bdr. Randrup at sejle passagerer til og fra Fladbro i en pram med motorslæbebåd og prisen var 25 øre for voksne og 10 øre for børn, enkelt tur. På landevej begyndte cyklerne nu at komme frem, og også biler, men ellers tog man med vognmand Fogh derud i en Hestebus, og mange glade sommerminder knytter sig til disse Fladbro-ture, var det end på en brændende varm sommerdag, hvor alle ville med, en noget blandet fornøjelse at blive proppet ind i Bussen.

Kroen blev af kommunen forpagtet ud. Jansen flyttede efter salget ned i en restauration ved havnen. Skibsgade 6 og Methmann der var fra Skanderborg rykkede fra Skibsgade 6 ind som forpagter. Han huskes vel ikke af så mange mere; bedre huskes afløseren Ole Sørensen, (som byggede "Hvilen") og senere Restauratør Ulriksen, medens yngre mænd nu er trådt til i moderne lokaler.

Ja så mange var ordene. Et og andet af de mange emner kunde nok udfyldes noget mere, men pladsen/papirmangel tillader det ikke. Denne sidste artikel er skrevet 29 nov. 1947 af dav. Stadsarkivar N. P. Glerup, Randers, men ellers er det B. C. Laugesen Drachman som skal have æren for disse og mange andre optegnelser.

N. Leth.

DER KOM (en bette), HVERT ÅR I HØSTENS TID!

Jordemoder, fru Anne Marie Petersen, Langå, trækker sig tilbage efter at have modtaget 6000 børn, og fortæller her om et langt livs gerning.

Joh, selvfølgelig har jeg været ude for lidt af hvert i min praksis som jordemoder, men slet ikke andet og mere, end hvad mine kolleger landet over har oplevet, så der er såmænd ikke noget særligt at fortælle - og vi jordemødre har iøvrigt tavshedspligt på samme måde som læger - og De kan være sikker på, at den bliver respekteret

Det er jordemoder, fru Anne Marie Petersen, Langå, der over for Randers Dagblad udtaler sig så reserveret. Fruen trækker sig tilbage efter 33 års virke i Langå - aldersgrænsen for distriksjordemødre er 70 år, og i sommer rundede fruen dette skarpe hjørne.

VEMODIGT AT SKULLE HOLDE OP.

Naturligvis er det vemodigt at skulle opgive en gerning, som jeg har holdt så meget af, men selv om jeg sagtens kunne blive ved nogle år endnu, så føler jeg alligevel, at jeg nu har taget min tørn og lader gerne en anden komme til og hvis De virkelig mener, at jeg kan fortælle noget som kan interessere andre, så lad os bare få en lille passiar om tingene.

TOG IMOD 15 BØRN PÅ EEN NAT.

For at begynde ved begyndelsen:
Jeg er født i Vellev, hvor min far var skomager. Senere flyttede vi til Bjerregrav, og min mor lod sig uddanne til jordemoder, så jeg har ikke lysten til det fag fra fremmede. Jeg mindes min dygtige moder med megen taknemmelighed. Vi var ni børn, og vi fik alle en god opdragelse. Jeg begyndte min uddannelse i 1911, og de første 2 år var jeg reservejordemoder på skolens fødeafdeling. Det var en meget travl tid jeg kan huske, at jeg en enkelt nat tog imod 15 børn, senere blev jeg ansat i Viborg og i 1920 flyttede jeg her til Gl. Langå, hvor min mand havde etableret sig som smedemester.

NÆSTEN 6000 BØRN IALT

Fru Petersen er en god fortæller. Mange smukke træk bliver draget frem, og lyse og muntre minder vidner om et sind, der har sans for, hvilke oplevelser, der er værd at gemme i erindringen. Man aner lidt om at en jordemoder når hun er bedst, er mere end blot en fødselshjælper. I stille nattetimer, alene med patienten, er hun tillige skriftemoder, sjælesørger, socialrådgiver og læge i een person.

Fruen fortæller videre: I alt har jeg vel taget imod imellem 5000 og 6000 børn. Når De spørger om det mindste barn, kan jeg nævne en lille pusling på bare 11oo gram. Det var en trilling, og de to andere vejede 12oo gram. De kom straks i couveusen "rugekassen".

Overlægen trak dem ud. Det største barn, jeg har hjulpet til verden, var en tamp paa 6 kg.

UDRYKNING I 26 GRADERS FROST .

Vil De have en lille prøve på, hvad man kan komme ud for?

Jeg blev en vinternat, da det frøs 26 grader, hentet til Helstrup i en lastbil. Fødslen varede et helt døgn, og da jeg næste nat skulle hjem i lastbilen, var det tillige snestorm. Selvfølgelig kørte bilen fast i driverne; men hjæpsomme folk kom heldigvis til hjælp med skovle. Efter syv timer var vi naaet igennem Helstrup, da læge Lassen indhentede os. "Væk med den lastbil", råbte en flok mænd med vældige istapper i skæget, "vi kommer med doktoren". Men de blev dog blidere stemt, da de opdagede, at det var "ma-dammen", der sad i lastbilen og spærrede vejen.

Omsider kom vi da til Langå, men jeg var næppe kommet i seng, før telefonen kimede igen. Det var lægen i Laurbjerg, der bad mig komme øjeblikkelig. Paa stationen lovede man at faa et tog af sted i løbet af et kvarter, forøvrigt det første i flere dage. Jeg blev kørt til toget i en fladvogn og kom snart til Laurbjerg. Vejene var også her næsten ufremkommelige, men heldigvis holdt der en mand med en kane. Først nægtede han at køre med mig, men da han hørte, at det var madammen, var han straks parat. "Jeg har lige hentet jordemoder til min egen kone og har faaet en datter. Skynd dig bare at hoppe på, så skal jeg lade de brune strække ud, ka' du tro".

EN ÅRLIG BEGIVENHED.

Og saa Kan De også få en lille pudsig og på en vis måde rørende begivenhed til sidst. Dem har jeg også mange af.

En familie ude på landet havde hvert eneste år bud efter mig i august måned. Det blev efterhånden en dejlig børneflok på ni, men den ældste,

en pige, syntes åbenbart, det snart kunne være nok. Men da vi nåede august, måtte jeg igen møde med tasken, og det var pigen der lukkede op. Hun blev helt forskrækket, da hun så, at det var madammen igen, og så kom det: " Ja, tænkte jeg det ikke nok! Jeg sagde det også til mor, da hun gik i seng i formiddags, at det skulle hun la'vær med, for hver eneste gang hun lægger sig her i høstens tid, så kommer der en bette et par timer efter!"

rich.

Fhv. skolelærer Richard Petersen, Langå.

Jordemoder Anna Pedersen.

Maren Nielsdatter Vester og Jens Jensen Ulff,
er mine tipoldeforældre, og da kirkebogen nævner, at Maren er druknet
"i en Vande", fik jeg lyst til at undersøge de nærmere omstændigheder,
og lidt er der efterhånden fundet frem, og det,
som er fundet, kan læses i det følgende.

Helstrup 1995. - Henry Kjær.

MAREN NIELSDATTERS TRAGISKE DØD

af Henry T. Kjær.

Den 7. marts 1790 havde gårdmand Niels Sørensen Wester og hans kone Dorthe Poulsdatter fra Torp barnedåb i Håsum kirke i Salling.

Barnet, en pige, fik i dåben navnet Maren. Hun voksede op i den lille bebyggelse Torp, der kun bestod af et par gårde, og som ung pige kom hun til at tjene hos sin morbror, bygmester Mathias Poulsen i Værum mølle.

Da hun var 25 år gammel blev hun gift med Jens Jensen Ulff i Værum, der havde overtaget sin fars landejendom, matrikelnummer 16 i Værumfælles. I ægteskabet var der 5 piger.

Jens og Maren har sikkert arbejdet hårdt med den stive lerjord på fælleden, og da de blev ældre, og helbredet ikke mere var, hvad det havde været, overdrog de i 1846 landbruget til datteren Jensine og dennes mand Niels Pedersen mod, at de blev boende som aftægtsfolk. For at alt skulle være i orden blev der foruden skøde også tinglæst en opholdskontrakt.

At være på aftægt var nok ikke altid lige behageligt, og der er flere eksempler på, at gamle mennesker på aftægt ofte havde det mere end usselt, ja der opstod ligefrem et begreb, der hed aftægtsmord.

Jens Ulff og Maren Nielsdatter havde tilsyneladende et godt forhold til datteren og svigersønnen, så de har nok haft tålelige kår, selv om der ikke var meget plads i huset. De havde ikke et rum for sig selv, og delte ikke blot stue men også soveværelse med den øvrige familie. Jens Ulff var kun aftægtsmand i 3 år, idet han døde i 1849 af gigtfeber.

For Maren ændrede mandens død ikke noget med hensyn til hendes ophold på ejendommen. Hun opholdt sig i samme stue sammen med familien, og om natten sov alle i soveværelset, og Maren delte endog seng med et barnebarn.

Maren Nielsdatters helbred var blevet dårligere, og hun led ofte af stærke smerter. Til tider måtte hun stå ud af sengen om natten, når hun ikke kunne sove, fordi hun havde ondt i kroppen. Hun bevægede sig da lidt rundt i huset, inden hun igen gik i seng og prøvede på at få lidt søvn inden morgen.

Om morgenen den 10. december 1857 omkring ved 7-tiden, da Niels Pedersen stod op, så han, at svigermoderen ikke var i sengen, og da hun ikke var i stuen, kaldte han på sin kone, som gik ud i haven for at se efter sin mor, og pludselig gav hun et højt skrig fra sig. I et vandhul i haven lå hendes mor livløs. Niels Pedersen løb nu straks hen til sin kone, der stod ved vandhullet, som var 3 alen langt og 2 alen bredt og var mellem 2 og 3 alen dybt. Hullet var kun tre uger forinden blevet gravet i udkanten af haven for deri at samle vand til kreaturerne.

Da Jensine var gravid, kunne hun ikke hjælpe med at få sin mor op, og hendes mand sendte hende da ind til børnene, og red hurtigt over til naboen Søren Pedersen, der straks fulgte med ham hjem, hvor de i forening fik Maren Nielsdatter op af vandet og forsøgte med forskellige midler at genoplive hende, men alt var forgæves.

Svigersønnen var af den formening, at hans svigermor, som ofte før, var stået ud af sengen hen på natten på grund af smerter og var gået ud i haven for at "finde Lindring i den friske Luft".

Selv om Maren havde været plaget af sygdom gennem lang tid, havde ingen bemærket, at hun skulle være træt af livet, og da hun levede i god forståelse med familien, kunne det ikke tænkes, at hun havde forvoldt sin egen død, men at der var tale om en ulykkelig hændelse.

To naboer, Søren Pedersen og Christen Jensen, udtalte da også under forhøret, at de begge havde kendt både Maren Nielsdatter og hendes datter og svigersøn gennem længere tid, og at der efter deres mening havde været et godt forhold mellem dem.

Men snakken gik i Værum. Var der ikke noget mystisk ved dødsfaldet derude på fællede? Var Marens død et ulykkestilfælde, eller havde hun selv taget sig af dage?

I herredets skifteprotokol er kun følgende kortfattede tekst indført: "Aar 1857 den 10. December anmeldtes, at Aftægtskone Maren Nielsdatter af Værum Mark i Dag har druknet sig".

Det er nok anmelderens opfattelse, men hvem denne har været, vides ikke.

I Værum sogns kirkebog er indført:

"1857 død 10. December, begravet
Maren Nielsdatter
Enke efter Gaardmand Jens Jensen Ulf her i Sognet, 67 Aar gammel. Fandtes druknet i en Vande. Amtet har resolveret, at der ikke bliver videre at foretage med Hensyn til den af Øvrigheden anstillede undersøgelse om Dødsaarsagen".

Et gravskrift, som sikkert er forfattet af skolelæreren i Værum, har været bevaret af et tipoldebarn afdøde Inger Hviid i Randers af hvem jeg for mange år siden fik lov til at tage en fotokopi, da også jeg er tipoldebarn af Maren Nielsdatter.

Gravskriftet er ikke helt fri for at kaste lidt mystik over dødsårsagen.

Den fulde sandhed om Maren Nielsdatters død kommer vel aldrig frem, forhørene efter ulykken peger stærkt på, at det var et ulykkestilfælde.

Da Maren om natten gik ud i haven for at trække frisk luft, har hun vel ikke tænkt over, at der var blevet gravet et hul i haven og har på grund af mørket intet kunne se og er så faldet i vandet.

Undersøgelse af sagen

Samme dag, som ulykken var sket, mødte den konstituerede fuldmægtig Brendstrup fra Randers på Niels Pedersens gård for i vidners nærværelse at fortage undersøgelse og forhør angående de nærmere omstændigheder ved dødsfaldet.

De følgende sider er, hvad fogedprotokollen meddeler om sagen:

Nørhald-StøvringGalten hrd. -1919
Fogedprotokol for herredsfogeden 1853-1885
Arkivnummer B52A - 5i30 folie 76 og følgende.

Aar 1857 den 10de December mødte i Fogden Herredsfoged Jespersens Forfald ved Contorforretninger hans Const. Fuldmægtig Brendstrup paa Gaardman Niels Pedersens Bopæl på Værum Mark for at foretage Undersøgelse i Anledning af en derstedsværende Aftægtskone, navnlig Maren Nielsdatter er fundet druknet. Som Vidner ved Forretningen var tilstede Sognefoged Christen Poulsen af Værum og Vognmand Niels Sørensen af Randers. Distriktslægen Cancellieraad Wellerop af Randers var ligeledes mødt og afgav følgende Erklæring: Liget fandtes henlagt paa en Seng, Livsskjorte. Ved Undersøgelsen af Samme fandtes Legemet yderst udmagret men forøvrigt aldeles intet Tegn paa nogen slags Beskadigelse af Samme naar undtages et høist ubetydeligt Saar paa venstre Skinneben. Efter al Rimelighed er hun druknet ved at falde i et Hul med en Vandstand omtrent af 2 Alen, hvor hun skal være funden.

Grauskrift

over

Maren Wielsdatter

født i

Torp Haasum Sogn i Salling Aar 1790

Dødt i

Warum den 10de December 1857.

Hun hvile sødt i Fred hos Gud, det bede Vi

Jesus Du den gode Hyrde
O! den arme Siæl modtag
Dette Liv var den til Byrde
Mi angen Qvalfuld Nat og Dag
O! Frelser giv nu Hende, Roe
Hist i Dit skiønne Himmelboe.

Ingen rose, Ingen laste.
Hver kan have nok i sig
Men den første Steen Du laste
Som Dig veed paa Dyden Riig.
Dog, Tænk ei ondt Dom om igien.
Husk Jesus og er Syndres Ven.

+ + +

Hun blev gift 1815 med Jens Jensen Ulff med hvem hun levede et lykkeligt Ægteskab i 34 Aar og blev Velsignet med 5 dødter af hvilke 2 tillige med hender forudgangne Ægtefælle modtage hende hiøft i de Himmelske Boliger. Og 3 efterlevende begrade hender hørgelige Lørtgang. Gud trøste og styrke Dem, og give hender Sjel Ro for Jesu Skyld Amen.

For Protocollen fremstod

1. Gaardmand Niels Pedersen, der bemærkede at være en Svigersøn af Afdøde samt at han for omtrent 13 Aar siden har erholdt Adkomst paa Gaarden af hans tidligere afdøde Svigerfader, der med Afdøde siden den Tid har nydt Aftægten hos ham.

Foruden Comp. og hans Kone findes ingen paa Gaarden med Undtagelse af deres børn af hvilke den ældste er omtrent 8 Aar gl. Han benytter Dagleier til sit Arbejde og holder hverken Piger eller Karle, da Gaarden kun er lille.

Afdøde hvis Navn som anført er Maren Nielsdatter i Alderen mellem 67 og 68 Aar og har flere Aar været meget svagelig men Comp. har aldrig bemærket at hun var livsled og maae staae i den Formening at en ulykkelig Hændelse har foraarsaget hendes Død.

For omtrent en 3 Uger siden har Comp. i sin Have ladet grave et Hul for at optage Vand, paa Grund af den stærke Tørre, til sine Kreaturer. Dette Hul der er i Udkanten af Haven og staar i Forbindelse med en Grøft der er ved det om Haven værende Diges indre Side er omtrent 3 Alen langt og 2 Alen bredt og har en Vandstand af omtrent 2 Alen. I dette Hul har Afdøde fundet sin Død.

I Morges omtrent kl. 7, da Comp. stod op fandtes Afdøde ikke i sin Seng og da hun ikke var i Værelset ved siden af, søgte Comp. og hans Kone efter hende. Comp. Kone, der var gaaet ud i Haven, bemærkede da Afdøde og da hun gjorde stærk Anskrig og Comp., der anede Sammenhængen og han derfor tvivlede over ene at kunne tage Liget op eftersom Vandet i Hullet er i en Dybte fra Overkanten af omtrent en Alen og hans Kone, der for Tiden er frugtsommelig, ikke kunne yde ham nogen Assistance, greb han til det Middel at sætte sig paa en Hest og ile til sin nærmeste Nabo, som ogsaa fulgte med ham strax og tog de i Forening Liget op af Vandet.

De anvendte alle Midler til at bringe hende til live men forgjæves, og efter Comp. Mening maa hun længe have ligget i Vandet, da hun var aldeles kold.

Afdøde havde Soveværelse tilsammen med Comp. og hans Kone og Børn, og deres ældste Barn, en Pige paa omtrent 8 Aar, laa i samme Seng som Afdøde, men ingen af dem bemærkede, naar Afdøde stod op i Nat. Afdøde var, som bemærket, meget svagelig og hun har ofte om Natten, når Smerterne holdt hende vaagen, staaet op og gaaet omkring i Huset.

Comp. maae desaarsag formode, at hun ogsaa i Nat af denne Grund er staaet op og har maaske troet af finde Lindring i den fri Luft.

Paa Grund af Mørket formener Comp., at hun kan være kommen til Hullet og være falden i Samme, uden at have saadan Hensigt.

Comp. og hans Kone levede i god Forstaaelse med Afdøde og er der efter Comp. Formening ingen som helst Grund til at formode at Nogen skulde være kommen tilstede og foraarsaget Ulykken.

Oplæst

2. Derefter fremstod Niels Pedersens Hustrue, Jensine Marie Jensdatter (Afdødes Datter), og forklarede, aldeles i Overensstemmelse med hendes Mand. Comp. bemærkede saaledes ikke naar hendes Moder i Nat stod op, og da Comp. ved at lede i Haven bemærkede Ulykken og hendes Mand kom tilstede, gik hun efter dennes Anmodning ind til Børnene. Det varede ikke længe før hendes Mand kom tilbage tillligemed deres Nabo Søren Pedersen.

Ulykken gjorde saa dybt Indtryk paa hende, at hun værende i de Omstændigheder, hvilke hun befinder sig ikke kunne være behjælpelig med at tage Liget op. Det er hendes indelige Ønske om Afdøde blive begravet paa sædvanles Maade og formoder hun, at det er ved en ulykkelig hændelse og ikke med Afdødes Hensigt, at hun er kommen saaledes af Dage.

Oplæst og ratihaberet

Derefter fremstod Bondemand Søren Pedersen af Værum Mark og forklarede at Niels Pedersen i Morges omtrent KL. 7 s. eller lidt derover kom ridende til Comp. Bopæl og da han fortalte, hvad der var sket, fulgte Comp. strax med. Comp. i Forening med Niels Pedersen tog Liget op af det omforklarede Hul og anvendte de Midler de kjendte til at bringe Livet tilbage, men forgjæves.

Da Liget var koldt maa Comp. antage, at det længe har ligget i Vandet og bemærker han paa Anledning at han ikke tror, at Liget kunne være taget op af Nogen alene.

Comp. forsøgte nemlig saadant, man maatte have Hjælp.
Comp. har i længere Tid kjendt Afdøde samt Niels Pedersen og Kone og har aldrig hørt eller bemærket andet end at de havde god Forstaaelse sammen.

Saa snart Liget var taget op af Vandet fik de det ind i Huset, hvor det blev

iført andre Klæder og lagt i Seng.
Videre kan Comp. ikke forklare.

Oplæst og ratihaberet.

Derefter fremstod Gaardmand Christen Jensen af Værum Mark, der forklarede, at han og Huusmand Zachæus Nielsen ligeledes af Værum Mark kom tilstede her paa Gaarden i Morges strax efter at Afdøde var kommet op af Vandet og var behjælpelig med at faae hende bragt til Huset.

Han har i længere Tid kjendt Afdøde og Niels Pedersen samt dennes Kone og har aldrig hørt eller bemærket andet end at de levede i god Forstaaelse sammen.

Læst og ratihaberet

Fogden blev paavist det Sted, hvor Afdøde fandtes druknet, og fandtes det i en Afstand af omtrent 20 Alen fra Huset.

Hullet var som opgivet c. 3 Alen langt og 2 Alen bredt samt med en Vandstand af omtrent 2 Alen.

Forretningen blev hermed sluttet

Brendstrup

Vidner var

Christen Poulsen

N. Sørensen.

En Beretning fra Krigens Tid.

Dette skrevet i forbindelsen af 50 året for Krigens afslutning i Maj 1945.

Om min oplevelse den 9 April. Og da Tyskerne undlod at skyde. Dengang de trodsede vejrguderne og måtte give op. Om flyveulykken og dens historie. Samt om en nødlanding på Katrinehøj. Oplevelser efter Befrielsen da Tyskerne drog hjem.

Lad mig begynde med min oplevelse den 9 April 1940. Det var en strålende Solskinsdag eller Morgen. Min ældre broder vækkede os, det var den dag han skulle møde i sin første plads ved Peder Pedersen på Goriskær, måske derfor han var tidlig oppe. Min far og mor sad og malkede da vi kom op, vi skulle alle se de flyvemaskiner, der kom i store formationer. Vi vidste egentlig ikke hvad det her betød, men det var en oplevelse udover hverdagen, vi havde nok set flyvemaskiner før, men de var langt oppe, dem her kom så langt nede, at de lige kom over tagene, sådan så det ud for os. Den dag i skolen begyndte som sædvanlig, men når der kom maskiner og det gjorde der jo tit, stod vi alle med næserne mod ruderne, selv Læreren, så det varede ikke længe inden vi alle gik udenfor, så meget undervisning blev det ikke til den formiddag, det opgav vi simpelthen, bare så og hørte, Læreren hørte jo Radio og fortalte os , at det var en sort dag for Danmark. Jeg gik i Skole på 3. år dengang.

Jeg husker den tid og vil aldrig glemme den, fordi min skolegang blev fuld af Tyske Soldater overalt. De havde den hvide Skole, der var vores gymnastiksal ja det er Laurbjerg jeg her fortæller om, de tog den lille Lejlighed over skolen, skolegården var deres appelplads, som de stillede op på. Hver gang de Ekcercerede, når de fik stroppetur, kadaverdeciplinen fik vi at se på nært hold, når de måtte krybe og kravle i mudder og pløre, sne og sjap, det var når de havde forbrudt sig på mange forskellige måder, som ikke at hilse korrekt, eller helt undlod at hilse og mange mange andre ting. Deres materiel stod her, så vi så hvordan de pudsede og holdt det i orden, samt hvordan de fik mad fra Feltkøkkenet. Vi kunne ikke blive fri for det, men vores nysgerrighed havde vi selvfølgelig også. Vi kom til at kende mange af dem, men ligesom vi blev det, blev de skiftet ud med nye. De skulle så til Fronten sagde de. Dem der kom i stedetfor var mange gange tit sårede, arm eller ben i gibs, hovedet viklet ind i gazebind. Det var nu mest de seneste år de kom sådan. Mange var jo helt unge på 16-17 år eller deromkring, så de var jo ikke meget ældre end os. Tilsidst tog de hele Skolen, jeg mener vi gik en kort tid i skole i Præstegården, men så blev vi store flyttet ned i en Møbelfabrik, som lå neden for Banen, ja der hvor Preben Tang Nielsen har værksted i dag, Der fik vi et kælderrum, som blev lavet til skolestue med vores borde og hylder møbleret. Vores toilet (lokum) lå i et andet kælderrum og der havde Tyskerne kartoffellager, der stod vagt nat og dag, ham skulle vi forbi for at komme derind. Jeg mener at huske vi kun havde et til fælles Piger og Drenge. Der var en skråning ved siden af Fabrikken, hvor vi kørte i slæde om vinteren i frikvartererne, nogle af de vagter vi kom til at kende godt, kørte med bag på slæden, sammen med os. Så vi havde et nogenlunde forhold til dem, men bar godt nok respekt for dem, de var jo bevæbnet, som regel med pistol. Vi havde en del episoder med dem, men een husker jeg alt for godt, måske også fordi vi var lige med dem en smule.

Det var den 29. August, en Søndag Morgen, Sommer og højt solskin, jeg skulle på tur til Tange Sø med Spejderne, med trommen bag på Cyklen, startede jeg hjemmefra, skulle mødes med nogle i Langå, hvorfra Turen skulle starte. Min Far var ikke hjemme, var på mælketur, som han kørte fra Jebjerg til Langå Mejeri. Min Mor og jeg havde ikke hørt Radioavisen den morgen, om hvad der var sket i Landet. Jeg kørte afsted da det var tid mod Langå, da jeg kørte over Amt Mand Hoppes Bro, så jeg ingenting, men straks efter hørte jeg, og så nogle Tyske Soldater komme op ad skrænten ved Broen, de råbte halt-halt, men jeg fattede ikke det var mig det gjalt, da det undrede mig lidt vendte jeg mig om i sadlen og så da tre Soldater, den ene lå på knæ i skydestilling og sigtede på mig, jeg var da kommet 100-200 meter fremme fra Broen, jeg tænkte vistnok, hvad bilder de sig ind. Fattede ikke alvoren og fortsatte for fuld fart. Jeg var jo kommen lydløst, uden de havde hørt mig. Hvad de gjorde under Broen ved jeg ikke måske de var trådt af på naturens vegne, de skulle jo have stået på Broen og stoppet mig. Ingen kunne komme ind i Byen uden Passersedel, selv Mælkekuskene stoppede de, de fik dog langt om længe lov at passere. Men for at komme ud af Byen igen, måtte de holde i kø ved

Realskolen, hvor Tyskerne havde Hovedkvarter for at få Passerseddel.

Der var jo mange foruden dem, der skulle ud af Byen, så det tog den halve formiddag at få det iorden, fortalte min Far senere, da han kunne tysk, som han lærte i sine unge dage, da han tjente på Als m. fl. st. det var jo tysk dengang han var der fra 1908 til 1914, da rejste han hjem lige før Krigen udbrød. Så det har nok hjulpet, da han forklarede dem sagen. Nå jeg fortsatte jo min kørsel uden der blev skudt efter mig, de må jo have opgivet det, måske fordi jeg var kun en Dreng. Da jeg kom op i Lohmannsgade, hvor jeg skulle møde ved en Viggo Hansen, tror jeg han hed. Hvordan er du kommen herned sagde han, og forklarede mig om Undtagelsestilstanden, har du ikke hørt det, se at komme hjem igen der blive ingen tur idag. Først nu forstod jeg, hvor alvorligt jeg havde været i fare for at miste livet. Jeg fortalte intet om hvordan, men det var en noget Skrækslagen Dreng der cyklede hjemad uden at vide hvad der ville ske når jeg skulle over Broen forbi de tyske Vagter, for over broen skulle jeg jo. Men de stoppede mig ikke, blot lod de mig passere med et vink fremad, jeg kørte jo nok med nedsat fart. De kunne selvfølgelig kende mig, havde nok regnet ud, jeg snart ville komme igen. Dekretet var jo, at ingen i uniform eller sammenstimlen over 4 personer, måtte vise sig på gader og veje. Min Mor havde været dybt ulykkelig efter jeg var kørt, havde hun hørt det i Radion, så hun blev jo lettet da jeg kom hjem i god behold, men hun fik aldrig at vide om det, det holdt jeg for mig selv. Jeg vidste hvor meget hun hadede tyskerne, og hvor bange hun var for dem, mødte hun en på vejen, vendte hun om, hun gik ikke forbi dem.

Den anden Episode, jeg vil fortælle om var Vejret, som jeg husker tydeligt. Det var midt om vinteren, nok i 1942, det var jo lange og hårde vintre dengang. Vejene var næsten altid ufremkommelige af Sne. De stedelige beboere skulle jo stille til snekastning, alt efter hvor mange folk man havde, og det gjorde de jo, men så længe det sneede og føg holdt de sig hjemme, det var jo spildt arbejde ellers. Men engang havde tyskerne ikke tid til at vente på dem, de skulle have ryddet vejen fra Langå til Hadsten hurtigst muligt, og da danskerne ikke vilde ud, så rykkede de selv ud, jeg tror det var med 600-700 mand på hele strækningen. De kastede sne både dag og nat her på Løjstrupvejen, her er altid megen sne når vinden er i øst, og det er derfra den hårde vinter kommer fra, fordi sneen så fyger på tværs af vejen. De kastede og kastede, og hvis nogen kan huske de skovle de havde, nogle elendige nogen, lange skafter uden greb og ingenting at træde på, de var runde som en ske. Det føg jo sammen lige bagefter dem igen for himmel og jord stod i et, danskerne hyggede sig indendøre og grinede godt af dem. De frøs jo og lignede snemænd, sultede og tørstede gjorde de også, nogle kom ind i kostalden da min far malkede, og spurgte om de kunne købe mælk at drikke, og så få en smule varme, det fik de jo lov til, så der blev ikke meget mælk tilbage til mejeriet. Men langt om længe opgav de og drog hjem, uden at de var kommen videre, vejen var stadig lukket. De måtte så herefter køre ude på markerne, ligesom vi andre, hvor der var mindre sne.

Så var der Flyveulykken, den fandt sted her over Løjstrup, hvor jeg bor. Det var en forårsdag omkring 1. April 1942-43 tror jeg. Fik senere at vide at det var skolemaskiner og de havde været ved at lege lidt og fløj så sammen, eller, som vi også hørte, den ene var kommen ind i lufttomt rum og faldt så ned ovenpå den anden. Hvor mange der blev dræbt ved jeg ikke, tyskerne oplyste intet om det, men to reddede livet i faldskærm, den ene normalt, som gik ned på Jebjerggårds mark ved Bøsbrovej, der kørte en karl og såede korn, han tog ham med hjem, hvorfra Tyskerne hentede ham. Den anden kom unormalt ned, der var hul i faldskærmen så det gik ret stærkt nedad, han endte i toppen af et træ i skoven, brækkede begge ben, men reddede livet. Vi så maskiner og afrevne vinger rulle rundt i luften på vej ned over skoven, ramte jorden i et stort hul på Dahls mark, der hvor der er tennisbaner i dag. Vi cyklede straks derned vi drenge, men tyskerne var kommen først. Vi så rester af mennesker deromkring. Nogen havde set en stå uden for cokpittet da den ramte jorden og der havde også været nogen i maskinen. Tyskerne afspærrede straks og satte vagter på og vi blev jaget væk med tråd over tærerne med ordene herraus. Her omkring regnede det med stumper store og små, som tyskerne kørte rundt og samlede op. Andre mindre stykker og tøjstumper træstykker, alt det lette, fandt man så langt væk som i Vissing og Galten. Det blæste meget kraftigt den dag, og derfor drev han jo så langt væk, men vi så jo den slyngtur han fik, frem og tilbage i de lange liner i faldskærmen. Nogle stumper derfra har jeg stadig, fordi vi skjulte et stykke på 1 1/2 Kvadratmeter nok af motorhjælmen med forskellige instrumenter siddende på, et rør blev senere brugt til afløb fra vasken, som jeg også har tilbage.

Flere episoder husker jeg. En flyvemaskine nødlandede på Katrinehøj en dag vi gik og høstede korn for, hørte vi pludselig motoren sætte ud, for til sidst at stoppe helt, den begyndte at kredse rundt og rundt, som om den ledte efter et sted at lande, hvad den selvfølgelig også gjorde, den blev ved at cirkle rundt for til sidst at sætte sig ligeså stille som en fugl ned på en mark derovre. Den tog nok ingen skade, for efter et par dage lettede den igen nedad og kom fint i luften.

Husker også den nat og morgen da Sabotørerne sprængte Jernbanebroen over Gudenåen ved Langå, vi hørte drønene, og senere så tyskerne drøne febrilske rundt. Da vi kom i skole hørte vi hvad der var sket.

Befrielsesdagene oplevede jeg fra en plads på en gård i Galten, hvor jeg tjente. Inden havde tyskerne taget heste og vogne, ja seletøj og det hele, de standsede bare folk på vejen eller i marken og overtog tømmerne. De betalte godt nok men ingen brød sig om at sælge, for man kunne jo ikke købe igen, for det tog de måske også. Cykler tog de også, så dem skjulte man under hø eller halm i lade eller på lofter. Hestene skjulte man også, så godt det nu lod sig gøre, så langt væk fra alfarvej, i enge eller felter, hvem der havde det, det gjorde vi der hvor jeg tjente. I dagene efter 4. Maj husker jeg meget godt, Soldaterne kom kørende i hestevogne og

gående i lange kolonner på vejene, blev inkvarteret i Landsbyerne på gårdene for natten. Nogle Officerer forlangte at få en seng at sove i, mange steder fik de det. Man havde det man kaldte "Kontrollens værelse" Ellers sov de i lader og stalde sammen med de menige. Maden lavede de jo stadig selv på deres feltkøkkener. Om aftenen gik vi og kikkede på dem og så hvad de lavede. De var ikke så flotte, som dem der kom den 9. April det var elite Tropper, dem her så noget broget ud i slidte og gamle uniformer, men det var jo også en slagen hær, med bundskrabet, meget unge og meget gamle, nogle slet ikke egnede til soldater. Men de spillede på harmonika og sang til, de var godt tilpas med at krigen var forbi og nu skulle hjem. De smed meget af deres udrustning i skove og i grøfterne lå det, diciplinen blandt dem var sløv nu, det hed sig godt nok de var under kommando stadigvæk under hjemmarchen. Der var mange Danskere der forsynede sig med våben og ammunision dengang af det efterladte, men mange afleverede det igen senere da det blev påbudt. Jeg har endnu nogle patronhylstre og patronpakninger som erindring.

Hermed blev det en noget længere beretning end det først var meningen. Skrevet færdig omkring September 1995. Marton Borch-Jensen.

LANGÅ SKOLE

1970 - 1995

Beretning af forhenværende læge Gulstad i anledning af Langå Skoles 25 års jubilæum.

Sognerådet, der blev valgt i 1966, skulle blive det sidste sogneråd i Langå-Torup-Sdr. Vinge kommune.

Kommunalreformkommissionen havde besluttet, at mange mindre kommuner skulle slåes sammen til større enheder idet man mente at administrationen af kommunen efterhånden måtte erstattes af mere professionelle folk selvfølgelig under opsyn af "de folkevalgte". Det skulle være forbi med, at sognerådsformanden alene stod med det store ansvar sammen med den folkevalgte kasserer. Man kunne jo opleve at de herres papirer og bilag m.m. lå spredt rundt i deres spisestue.

Proceduren med at få samlet de omliggende kommuner til at indgå i ny storkommune har jeg tidligere beskrevet besværet med, så det springer jeg over.

Som følge af at det skulle være en større kommune måtte sognerådet se i øjnene, at selvom der i nogle af omegnskommunerne var bygget nye skoler, dog uden overbygning, at den gamle skole i Langå måtte erstattes af en ny.

Jeg må lige kaste et blik tilbage i tiden.
I 1958 blev der vedtaget en ny skolelov, der pålagde kommunerne, at der

var mulighed for eleverne at gå videre fra 7´ klasse eller før til en mellem- og realklasse.

Langå havde i mange år haft en udmærket privat realskole siden 1905, der modtog børn fra de omliggende kommuner, hvis befolkning dermed fik en tilknytning til Langå by.

Som følge af omtalte lov gik sognerådet igang med at realisere en overbygning af det kommunale skolevæsen og dermed "slagte" den private realskole. Selvfølgelig ikke uden protester fra de mange borgere og omegnsbeboere, der havde været vant til at benytte den private realskole. Sognerådet måtte købe den gamle skoles bygning i 1962/63. Mange af omegnskommunerne sendte herefter trods et formelt skoleforbund til Randers eller Hadsten.

Efter 1966 gik sognerådet for alvor igang med planerne for en ny skole. Man var enige om, at man måske kunne udvide den bestående skole, men desværre var et tidligere sogneråd kommet til at bygge De Gamles Hjem på det sted, hvor skoleudvidelsen kunne være. man måtte så se sig om efter et andet sted tæt ved byen. En overgang var der flertal for at lægge den nye skole på Langå Søgårds jorde ved Åbrovej, der var forholdsvis lettere trafikeret, og man kunne let lave stiforbindelser til byen. Mindretallet ville have skolen placeret på et areal, der lå lige overfor Sølystkvarteret, hvor man mente, der var mange børn og desuden nærmere Ø-Velling og Stevnstrup (Stevnstrup byggede så nogle år senere en ny stor skole). Desværre skiftede flertallet for skolens placering pludseligt. Der var nu flertal for placering ved den stærkt befærdede Randersvej.

Så var placering vedtaget. Hvordan skulle skolen bygges?

Sognerådet ville helst have en skole af traditionelt udseende af røde mursten. Arkitekten kom med et forslag om en tostrenget skole, men det skulle være en trestrenget skole med plads til alle de elever, man ventede. Nu brød amtet ind med den bestemmelse, at hvis kommunen ville have en ny skole, skulle det være efter "Midtjyllandsplanen". Det vil sige en skoletype, der skulle være næsten ens i alle kommuner, der skulle have en ny skole. Skolerne blev fremstillet fabriksmæssigt og leveret i færdige elementer. Sognerådet måtte selv om formanden faldt på knæ for amtmanden falde tilføje og vedtage, at man byggede efter "Midtjyllandsplanen". Det var jo ikke første klasses byggeri. Termoruderne blev meget hurtigt uklare og der var vist også utætte tage.

Ved skolen blev der bygget to gymnastiksale, en for piger og en for drenge. Der var i byen ønske om en idrætshal, jeg spurgte derfor den bestemmende arkitekt i Viborg om muligheden for i stedet for to gymnastiksale, at få en idrætshal. Han mente, at jeg var åndsvag, at forlange sådan noget. Det kunne virkelig ikke lade gøre, da der skulle være ribber i en gymnastiksal.

Sognerådet vedtog, at der skulle være en tilpas stor festsal med scene og det hele på den betingelse at kommunens borgere kunne have fornøjelse af denne festsal (Langå by har kun haft en dårlig sal i Hotellet til rådighed tidligere).

Festsalen har i de forløbne år været ramme om gode og morsomme begivenheder, den har således været en god investering.

Jeg mindes især med glæde "Langå-revyerne", hvortil flere af skolens lærere deltog både som skuespillere og bidragere til morsomme tekster og viser. Jeg nævner i flæng: Arnbjerg, Olesen, Skuldvad og Bach. De to sidste optrådte bl.a. som "syngepiger" i en af forestillingerne. Afdøde lærer Thåsti havde forfattet en sang, som Bach foredrog, mens han bladrede i de "Gamle Annaler". Der var vist et skoleudvalg, der glemte denne bestemmelse engang.

Da vi i 1974 skulle lave et oplæg til amtet om fremtiden, undersøgte vi, hvordan det gik med børnefødslerne. Det viste sig da, at brug af P-piller også var slået igennem i Langå. Børnetallet ville falde katastrofalt op til begyndelsen af firserne. I 1981 ville der kun være 15 - 20 elever i første klasse i Langå, i de andre småbyers skoler, var elevtallet endnu mindre. Men det ser ud til at frugtbarheden igen er god.

Jeg håber at denne skole i den forgangne 25 år alligevel har været et godt sted for lærer og elever og også vil være det de næste 25 år.

Carsten Gulstad

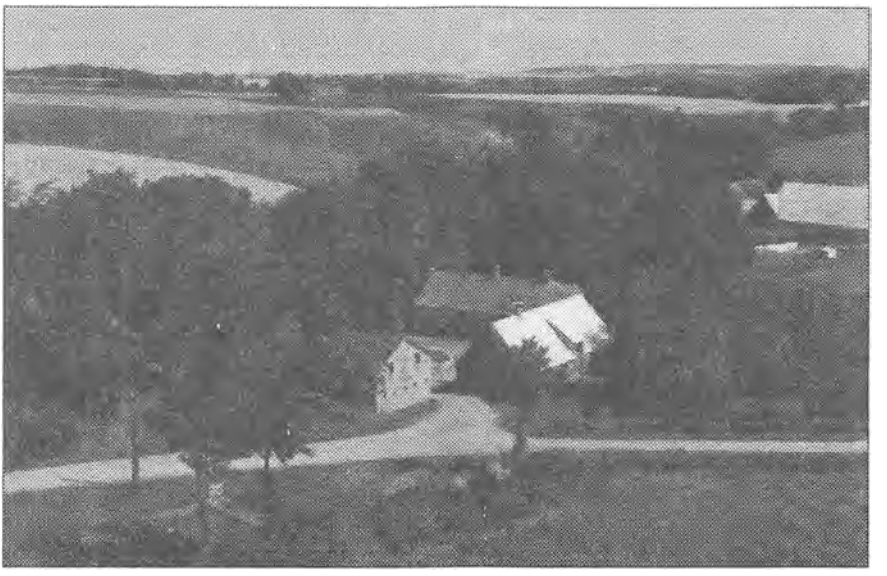

BØSTRUP

af Brdr. Hansen Haxholm

Bøstrup nævnes første Gang i gamle Skrifter 1371, og det er antagelig Vandmøllen. Den bestod dengang kun af 2 Gaarde og Vandmøllen, ialt 19 Tdr. Hartkorn. Navnet med Endelsen "strup" viser at det er en Udflytterby, og den er udflyttet fra den ældgamle Landsby Houlbjerg i Valdemartiden (1154, 1241). 1459 nævnes Jes Thomsen fra Bøstrup.

Gaardene har oprindelig været Selvejergaarde, men i det 16 Aarhundrede ansøger en Adelsmand Kongen, for at faa en Gaard i Bøstrup, Houlbjerg Sogn, lagt ind under sit Gods.

1662 blev der lavet en ny Matrikkel, som skulde være Grundlaget for en ny Skattemaade. Den var ikke retfærdig, da den kom til at hvile paa et løst Grundlag, idet Fæsteafgifterne blev lagt til Grund, og da de selvfølgelig var af forskellig Størrelse paa de forskellige Herregaarde opgav man denne Skattemaade, og derfor kom den nye Matrikkel, der i 160 Aar var vort Skattegrundlag. Fra disse to Tidspunker 1661 og 1683 er der en Del Oplysninger om Bøstrup saavel som de andre Landsbyer i Landet. "Byen" bestod kun af de to Gaarde, hvoraf den ene nu ejes af Jens Erhardt, og den anden kaldes "Lykkeshaab" og Vandmøllen. I 1661 boede i den ene Gaard Niels Nielsen, og i den anden Christen Sørensen. Gaardene og Møllen tilhørte Haksholm, og der ydedes i Fæsteafgift af en Gaard følgende, (men da gav man Afgiften i Naturalier). 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, 1 Otting Smør, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg.

Bøstrup Møller hed ogsaa Chr. Sørensen. Han gav 10 Ørling Mel og 20 Æg. Hver Ørling var 10 Skp. rug, eller 12 Skp. Byg, eller 20 Skp. Havre.

Gaardene blev skyldsat til 10 Tdr. Hartkorn hver, og Møllen til 13 Tdr..

Gaardene havde Skov, og i dem kunde opfødes 10 Svin. Derimod havde Mølleren ingen skov.

I Rigsarkivet findes Markbogen for Houlbjerg Sogn, Dronningborg Amt, og deri beskrives Bøstrup Gaardes Markjord, fæstet af Niels Nielsen, og Anders Pedersen. Gaardene tilhører salig Grev Frijses Arvinger.

Ialt er 73,3 Tdr. Land dyrket i 8 Udlæg: 1 Byg, 2 Kærv Rug, 1 Havre, 1 Boghvede, 2 Rug, 1 Havre, og hviler i 2 år. En Del af Jorden bestaar af mager Muld med Sand. Den største Del har leret Muld og Sand, og Resten af kold, fed Muld. Gaardene har lidt Eng ved en Rende bag ved Gaardene, hvorpaa bjerges 2 Læs gødt Hø.

Kvæget græsser i en forhugget Skov (Lunden), og den er for Høveder god Græsning til hver Gaard. Der er to smaa Ege og Bøgelunde, som kan føde 6 svin til hver Gaard. Hartkornet blev nu nedsat til cirka 7 Tønder, pr. Gaard (før 10 Tønder.)

Udsæd:	12 Tdr.	0 Skp.	3 Fdk.	0 Alb. Havre
	18 -	1 -	0 -	3 - Rug
	6 -	0 -	1 -	1 - Byg
	4 Lispund Hør.....Boghvede.			

a Skovløkke Fald ----	118 Ager	e Mellem Fald ---------	38 Ager
b LAngballer ----------	112 -	f Gammeltoftes Fald -	21 -
c Vrangland Bløkke -	40 -	g Stenrygs -	44 -
d Hald Ager ----------	22 -	h Vester Toftes -	17 -

Gaardene drev Jorden i Fællesskab.

Desuden saas 6 Lsp. Hør; 7 Tdr. 3 Skp. Land er under Plov. Hartkorn ialt 4Tdr., 1 Skp., 2 Fdk., 1 Alb, (Heraf er Mølleskyld 3 Tdr. Hartkorn). Har desuden en Egeskov fra Haksholm ialt 10 Tdr. Land (Bøstrup Skov, Kr. Simonsen Agre Vest for Landevejen og Skovagerne, Vest for Kr. S. Skel paa Hagsholm, og desuden Lavningen omkring Banen). Her kan fødes 12 Svin med Olden. Engene foran Møllen indbringer 2 Læs godt Hø, en anden "Engløkke" indbringer 3 Læs daarligt Hø (Mosefoder). Det er antagelig Engen Syd for Skoven.

Om Bøstrup Mølles Beskaffenhed udtaler 8 Mænd:
"Hvad Vandet angaaende saa haver det sit Tilløb af Tvende smaa Bække i "Skovene" som skal samles med stor Flid, saa han imellem hver Gang Vandet opstemmes, kun kan male en 4 Skp. Rug. Desuden beklager han

sig over, at have for lidt Søgning, desformedelst der er saa mange Møller i Engen. Vandet i Vandkarmen, naar den er allerfuldest, ofte en tre Kvarter dyb. Tit maler han baade Malt og Rug paa samme Kværn, dog sigter han ej paa samme kværn. Vandkarmen er 11 1/2 Alen bred; og det er dyb Overfalds Vand. Vandhjulet findes at være 4 3/4 alen, Koghjulet er 2 1/2 Alen, og Kværnen er 11 3/4 Alen bred, efter 8 Mænds Foregivende."

Statens Udsending skrev: Til Møllen hører en Kværn som drives ved Overfaldsvand. Vandhjulet er 4 3/4 Alen høj. Koghjulet 2 1/2 Alen. Den øverste Kværnsten er 11 3/4 Alen bred. Vandet fra Stigbardet, godt en Alen, naar det er højst. Mølleren beklager sig over Mangel paa Vand, og af den Grund kan han kun male 6 Skp. uden at stille Kværnen. Dette Vand samles af nogle Damme, som har Tilløb fra Hagsholm. Naar det er streng Vinter, kan han ikke male formedelst Dammen fryser til. Kunde faa Maling nok hvis han altid havde Vand nok at male ved. Alle Veje førte ellers gennem Møllegaarden. Vejen mellem Houlbjerg og Haurum førte efter at have optaget Møllevejen fra Haksholm ned gennem eller forbi den østre af de to Gaarde (Lykkeshaab) til Møllen videre op over Vrangstrup Mark til Haurum, hvor den Traf den nuværende Landevej ud for Chr. Vinthers Gaard. Ved det nuværende Sving i Vrangstrup - Bøstrup Vejen drejede man fra til Vrangstrup.

Møllegaarden brændte i Marts 1851 og derefter deltes den, mellem to Brødre: Peder og Søren.

Folketælling i Bøstrup 1787.

1 Ole Rasmussen
(Jens Erhardts Gd.)(Hos Vilhelm Christensen. Jens Sørensens, oldefader).
2 Jens Rasmussen
3 Simon Simonsen, Møller.

Ialt 25 Personer i Bøstrup.

1801.

1 Chr. Olesen (Jens Sørensens Bedstefader).
2 Laust Jensen Bonde (nulevende J. Bondes Oldefader).
3 Simon Simonsen, Møller.
4 Chr. Andersen, Knapmager og Indsidder
(i det gamle Hus i Møllegaarden).

Ialt 24 Personer i Bøstrup.

Om Haslund Skov før og nu.

Af Eiler Worsøe

Nutidens Haslund Skov dukker først frem fra historiens mørke på det ældste matrikelkort over Værum fra 1782. Sandsynligvis er den også omtalt i Christian V's danske matrikel 1688. Men desværre er markbøgernes oplysninger om Galten herred ulæselige.

Heldigvis rækker 1782-kortet godt til en forståelse af Værum ejerlags landskab og af, hvorledes byens jorder ved fællesskabets ophør blev fordelt. Kun rækker det ikke til at vise, hvorledes Haslund Skov område blev opdelt i lodder på vistnok 22 ejere.

Bidstrup var godsejer

Endnu i 1818 var størstedelen af Bidstrup gods' skove ikke indhegnede. De blev af fæstebønderne benyttet til græsning. En af de skove var nutidens Haslund Skov. Den var på den tid "ikke for skov at regne, men kuns små krat".

I nutiden er Haslund Skov - bortset fra de nåletræsplantede dele - en smuk løvskov med en meget artsrig flora. Skoven blev fredet ved kendelse i 1979 med henblik på at bevare de vigtigste dele af den som løvskov med ask som hovedtræart i de vådeste områder. Resultatet af denne driftsform har gennem 15 år vist sin fortræffelighed.

Det ældste kort fortæller om landskabet

På det ældste matrikelkort, original I, fra 1782 ses området sammen med den øvrige del af sognet og ejerlaget Værum gengivet af den kongelige "Land Inspecteur Johan Friederich Wesenberg"

Området ligger i hovedsagen i ét med Værums indmarker. De er påfaldende højt boniteret. Omkring byen og mod vest til nutidens Værum Skov - den del af Frisenvold skov som ligger øst for bækken - mod syd til fædriften med Bjerre Skov samt langt østpå mod Haslund holder boniteringerne fra 16-20. Det er højt, når man betænker, at det højest mulige er 24. I nærheden af Haslund Skovs område falder de gradvist til 6-7 for inde i skoven at variere fra 13 ned til 3 eller endda 1 1/2.

Skovområdet er på kortet signeret ret varieret. Der er lidt spredt overskov af Eg og Bøg vist med "store træer". Mellem de store træer er der en del

"små træer", der tydeligt adskiller sig fra den normale underskovssignatur i sognets øvrige skove og skovhaver. Endelig er der vist større, træløse arealer med vådbundssignatur. Hele skovens sydende er vist som sognets øvrige skovhaver med "middelstore træer", som dog står lidt længere fra hinanden end i de øvrige småskove.

Mod syd i overskoven ses et hus med have. Mod nordvest på kortet er angivet et stykke gærde, som er tilkommet med udskiftningen. Inde i skoven er antydet nogle grænser, tilsyneladende for forskellig brug af de forskellige dele og med varierende bonitering. I vådbunden viser spredte træer af ubestemmelig størrelse, at dette areal er høeng eller gærdselsskov, måske begge dele på én gang. I modsætning til byens gårde er skovens område som nævnt endnu ikke udskiftet.

Hen over Haslund Skovs nordlige del og markerne vest herfor er påført kortet "Ommestrup Jorder" efter en landsby, der blev nedlagt mellem 1660 og 1688.

Af Værums øvrige skove har fædriften, nutidens "Felten" med "Bjerre Skov", en signatur, der minder meget om den nordlige del af Haslund Skov. Skovene i bymarken mellem Haslund og Værum er alene signeret med små træer, hvilket vil sige normal underskov drevet med stævning.

Det samme gælder præstegårdens skov, der ligger et stykke nord og nordvest for Haslund Skov. Endelig er nutidens Værum Skov langs ejerlagsgrænsen mod vest forsynet med normal skovsignatur: lige dele små og store træer. Det officielle navn på det samlede skovkompleks her er Frisenvold Skov. Af de nævnte signaturer kan man slutte, at Bjerre Skov er en hårdt nedgræsset stævningsskov med nogle overstandere. De to omtalte underskove er formentlig gærdselsskove, måske med høeng og til tider græsning efter høslet. Værum Skov afgræsses de år, hvor den tilsvarende mark ligger til fælled.

En retssag fortæller skovhistorie

Bidstrup gods ejede herlighedsretten i Haslund Skov, det vil sige jagten og retten til at hugge overskovens træer. Godset ejede skoven, fordi det ejede gårde i Værum. Til gengæld havde disse gårdes fæstebønder græsnings- og høsletrettigheder, i Has lund Skov des uden til at tage gærdsel af underskoven - alle andre træarter end Eg og Bøg. De havde også rettigheder i engene ved Lilleåen nær selve godset 10 km borte.

Haslund Skov var omkring 1800 lavt krat på lys bund. Området blev ikke betragtet som skov, fordi træerne stod så spredt. Overskoven trivedes trods græsningen godt. Derfor ville godsejeren helst ikke ofre penge på indfredning i form af hegn omkring skoven, skønt skovforordningen af

1805 krævede det. Dertil kom, at bønderne efter hans mening ikke kunne undvære græsningen i skovområdet. Så skulle de i hvert fald have erstatningsgræning, græsningsvederlag, andetsteds i stedet for skovområdets 40 tønder land. I forbindelse med debatten om den eventuelle skovindfredning får man forskellige oplysninger om tilstanden.

Når skoven i 1819 mest havde karakter af krat, skyldtes det, at godsets forrige ejer i 1790 havde ladet overskov omhugge for fode. Imidlertid var de yngre træer i 1819 vokset op over kreaturernes bidehøjde, hvorved de var i sikkerhed fremover. Hovedparten af de træer var Eg omkring 30-40 år gammel samt en del Bøg. Mange af træerne var i 1820 blevet 14 meter høje. Nu mente så myndighederne, at det ikke var nok, at de stående træer var nået op i sikkerhed. Ny opvækst skulle også sikres med henblik på skovens fortsatte eksistens. Desuden var skoven fuld af åbne pladser eller "plainer", der kun kunne blive til skov ved såning eller plantning. Derfor var det et problem, at Værums bønder anvendte disse pladser til "sæde land" . På andre tider gik deres dyr løse i området. I nogle af de åbne områder ryddede man buske for at kunne bjerge hø - det vil altså sige, at der var løvengsdrift i skoven - en løveng er en eng med stævnede træer. Når de stævnede træerne i engene, fik de gærdematerialer ud af det. For øvrigt fremhjalp underskoven opvæksten af Eg og Bøg ved at give frøplanterne nogen beskyttelse mod leer og græssende dyr. Vist var Haslund Skov ikke sluttet og skøn som Laurbjerg Skov, men dog i det hele upåklagelig.

En medvirkende årsag til skovens trivsel var, at godsejeren havde ansat en skovfoged, som havde fået en tjenestebolig inde i skoven. Det må være hans hus og have, man kan se sydpå i skoven på 1782-kortet. Her kan man også se noget mark, der må antages at være hans tjeneste- jord. Det oplyses ikke, hvorledes skovfogeden gavnede skoven på afgørende måde. Hans tjenestejord havde bonitet 13.

Nutidens spor af år 1820's skov

Det er nærliggende at kigge efter spor af datidens skov og af det, der knyttede sig til den. I hele den del afskoven, der lå på Værums grund, er der én meget høj Eg, som nok kan stamme fra den tids skov. Alle andre træer er blevet udskiftet gennem den plukhugst, der var det normale i bondeskov også efter udskiftningen. I Haslunds del af skoven - som ikke er med på vort kort - findes der nogle gamle Ege med kort, tyk stamme og stor krone. De er tydeligt nok vokset op i en græsgang i lysåbne omgivelser. Hele skovens sydende er fortsat ellesump på våd bund og med spor af stævningsdrift. Her må have været høeng og gærdselsskov. Af skovens Bøge er næppe nogen over 100 år. Skovbundsfloraen er nok et bedre minde om fortiden med sine mange lyskrævende planter. De er samtidigt af den slags, som kun forekommer i områder, hvor der har været

Fig. 1. Udsnit af ældste matrikelkort over Værum by fra 1782. Kortet bærer betegnelsen Original I og findes på Kort- og Matrikelstyrelsens Arkiv i København.

Kortudsnittets midterste del er signeret som overskov, det vil sige skov af Eg og/eller Bøg. Denne skov er anført meget lysåben. Kortets sydlige del er signeret som underskov, hvilket vil sige al anden skov end ovennævnte. Underskov blev normalt drevet med stævning: nedskæring med jævne mellemrum på f.eks. 20 år. Kortets nordlige del er signeret som høeng, dog med nogen underskov. Bevarede træer fortæller, at underskoven mod syd bestod af Rød El som nu. Karakteren af overskoven svarer nogenlunde til den, man kan finde i Haslund bys del af skoven i nutiden. Denne del ses ikke på kortet.

skov overmåde længe. Det er nemlig arter, der kun kan hævde sig i konkurrencen i de store træers halvskygge.

Af jordfaste fortidsminder ses ikke meget. Jeg har ikke kunnet finde tomten af skovfogedens hus, kun en pløje-kant af hans tjenestejord. Af et udskiftningsdige i skovens vestligste del kan man ane konturerne og se nogle flerstammede aske, der åbenbart har vokset som levende hegn oven på jorddiget. Men skovens bække løber som før i deres naturlige lejer.

Af ejerlagets øvrige skove er Bjerre Skov bevaret som græsningsskov med stævning. Den er fredet og plejes nu som engang med stævning. Værum Skov findes og er ligeledes fordelt på mange ejere. Derimod er de to skovhaver næsten borte. Der er en lille rest mellem Haslund Skov og Værum by, og der står nogle gamle Ege omkring en kilde i resterne af præstegårdens skovhave. Men man aner denne haves karakter gennem navnet på udflyttergården Hesselholt.

Godsejeren slap for at indhegne Haslund Skov for sin levetid, hvilket vil sige til 1842. Historien om skovensindfredning og udskiftning er der vist i øjeblikket ingen, der kender.

Nutidens skov

Haslund Skov ligger på skråningerne af Værum Bæks dybe slugt på grænsen til Haslund sogn - det har givet den sit navn. Skovens bund på de højest beliggende dele mod øst og vest udgøres af moræneler. Bækkene har skåret sig så dybt ned, at deres skråninger består af rent plastisk ler. Afløbsforholdene er besynderlige: vand bliver stående i fordybninger og hjulspor selv i meget tørre somre. Bækkene i slugtens bund er uregulerede. Hvor erosion har dannet åbne skredflader, ses afvekslende lag af hornsten og vulkansk aske. Vegetationen viser, at der er højt kalkindhold i jorden, formentlig et lag af søvindmergel fra tertiær ligesom det plastiske ler.

Skovens urteflora er artsrig. Det skyldes den afvekslende, fugtige og næringsrige bund. Det skyldes måske nok så meget den måde, som skoven er blevet behandlet på. Her har aldrig fået lov til at blive helt mørkt. Derfor har lysbundsplanter, der mere hører til i enge end i skov, kunnet overleve op til vor tid. De har tilmed leveret en frøbank, så de kan dukke op igen, når de får chansen i forbindelse med lysstilling af bunden ved hugst.

Det var den rige urteflora i forbindelse med de geologiske ejendommeligheder, som gav anledning til fredningen.

Aks-Rapuntsel
Blå Anemone
Druemunke
Fladkravet Kodriver
Forskelligblomstret Viol
Hylster-Guldstjerne
Jordbær-Potentil
Lund-Rapgræs
Skov-Byg
Skov-Vikke
Storblomstret Kodriver

Lyskrævende skovbundsplanter fra Haslund Skov

Flora og vegetation i nutidens skov

Overskoven på morænen i skovens vestside er fra naturens hånd Bøg. I et større område er Bøgen afdrevet til fordel for Rødgran og andre nåletræer.

I skovens østside er der skov af Eg med en beskeden underskov af Hassel og med vindpint, lysåben bund.

Mod syd findes en stor ellesump akkurat som i gamle dage med alle sumpskovens almindelige blomsterplanter.

Det mest ejendommelige er løvblandingsskoven på det plastiske ler på skråningerne mod bækkene. Her findes Ask, Skov-Elm, Dun-Birk, Hassel, Bævreasp, Fugle-Kirsebær, Almindelig Røn, Almindelig Hyld, Kvalkved, Selje-Pil, Spids-Løn, Benved, Tjørn, Abild og Slåen. Det er også her, at de fleste urter vokser. Ud over lysbundsplanterne skal fremhæves den sjældne orkide Tætblomstret Hullæbe, der i Haslund Skov har en af sine stabile danske forekomster.

Om skovens mange urter har jeg skrevet en artikel i 1971, som findes i litteraturlisten.

For at bevare denne urteflora drives denne del af skoven alene med plukhugst af Ask og lidt udtynding af de tætteste krat, hvis skygge kan skade mange af lysbundsplanterne.

Foruden lysbundsplanterne findes også en lang række typiske skovplanter af de arter, som vokser på god bund. Det er mest almindelige arter, men der forekommer et par mindre almindelige som Spidsbladet Steffensurt og Bjerg-Ærenpris. Der er også mange kodrivere af den sjældne krydsning mellem Fladkravet og Storblomstret Kodriver.

For at bevare skovens særpræg bestemmer fredningskendelsen, at løvblandingsskoven skal vedligeholdes ved plukhugst. Det vil sige hugst af udvalgte enkelttræer. På den måde kan man opretholde en passende balance mellem lys og mørk bund. Den driftsform har nu været praktiseret i 15 år, og foreløbig synes floraen at være intakt.

Litteratur

Andersen, S.A. , 1937: De vulkanske askelag i vejgennemskæringen i Ølst og deres udbredelse i Danmark. - D.G.U. LL, 59.

Kort- og Matrikelstyrelsens arkiv, 1782: Original I. Ældste matrikelkort over Værum bys jorder.

Pedersen, J. , 1972: En undersøgelse over skovforholdene i Randers amt for perioden 1805-50, især m.h.t. skovenes udskiftning, fredning og vedligeholdelse. Stencil. Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole, København.

Worsøe, E. , 1971: Haslund Skov. - Flora og Fauna 77: 116-18.

Smedens kone i Helstrup

begravet med "sædvanlig ceremoni"

I gamle kirkebøger kan præsten ved indførelse af en begravelse have tilføjet: "Begravet uden Sang og Klang". En sådan tilføjelse kunne dække over noget mystisk ved dødsfaldet.

Når præsten i Helstrup kirkebog i året 1831 tilføjer: begravet med sædvanlig ceremoni, skyldes det, at smedekonens tragiske død ikke fik nogen indflydelse på, hvorledes begravelseshøjtideligheden skulle foregå.

Den 16. august 1831 lige over middag gik smedens kone i Helstrup ned til mosen for at rejse tørv, så de kunne tørres. Hendes mand har vel passet sit håndværk i smedjen, og to af deres børn var i marken hos køerne. Da børnene sidst på eftermiddagen kom hjem med dyrene, var deres mor ikke kommet hjem, og de gik da ned til mosen for at se efter hende, og her fandt de hende liggende i tørvegraven.

Børnene løb skrigende hjem til byen, og da de her traf Rasmus Mikkelsen og denne spurgte, hvad de sådan græd for, svarede de, at deres mor lå død i tørvegraven.

Hurtigt sprang Rasmus ned til mosen og fik konen bragt i land samt sendte bud til sognefoged Rasmus Nielsen, der sammen med flere løb til ulykkesstedet, hvor de "trimlet og tomlet" med den bevidstløse så meget som muligt. Kvinden blev nu bragt hjem og lagt på et bord, hvor nogle gned hendes hænder, fødder og bryst.

Imidlertid var der sendt bud til præsten, der hurtigt kom og pustede hende i næsen, men enhver kunne se, at det ikke kunne hjælpe at hente en læge, "thi al Hoeb til Livet var forgieves".

Den døde havde nok ligget i vandet et par timer, da børnene kom til stedet. På kamten af tørvegraven lå hendes strømper og skørter, så hun har muligvis villet bade sig efter arbejdet og er så faldet om og har ikke kunnet komme op af graven.

Den 21. august blev smedens kone begravet på Helstrup kirkegård, og mange har sikkert fulgt hende til graven. Begravelsesritualet i 1831, har været noget anderledes end i dag, men jordpåkastelse fandt sted. "Af jord er du kommet; til jord skal du blive. Af jorden skal du igen opstå"! Disse ord fortæller os, at der er håb ud over døden, og at vore døde er gemt hos Gud.

Ingen ved i dag, hvor Dorthe Andersdatters grav er på den lille kirkegård,

sløjfet er den forlængst, som det er tilfældet med de mange grave der gennem århundreder har været her.
Der er stille i dødens have, men opstandelseshåbet kaster lys over både nye og glemte grave.

Henry T. Kjær, 1995.

Formandens beretning

ved generalforsamlingen den 24-4-1996.

Et jubilæumsår rinder ud, i dag for nøjagtig et år siden fejrede vi her på arkivet 25 året for Langå lokalhistorisk forenings stiftelse, vi havde den glæde at en af stifterne af foreningen, Preben Mikkelsen, Børkop var med til festligholdelse af dagen. Vi holdt på dagen åben hus her på arkivet og havde den glæde at mange af arkivets brugere og venner kom og hilste på.

Året har været præget af stor aktivitet, vi har haft udstilling i kunstlokalet på kommunekontoret i forbindelse med 25 året for kommunesammenlægningen og en udstilling på Langå skole i forbindelse med 25 året for skolens indvielse, her på arkivet havde vi en udstilling i forbindelse med 50 året for befrielsen og i den anledning var vi i sognegården den 4 maj, hvor vi viste en video fra den tid, så har vi på arkivet haft skoleklasser der skulle vide noget om årene 1940 - 1945. Vi har i det forløbne år haft et møde med de kontaktpersoner vi har rundtom i kommunen. I den forgangne vinter har der her på arkivet været afholdt et kursus i slægtsforskning, i samarbejde med A.O.F.

Vi har også i årets løb, som tidligere år, haft mange besøgende og mange henvendelser om hjælp, de fleste kan vi hjælpe, men enkelte må vi skuffe så som en henvendelse om hvor mange benzinstandere der er - og har været i kommunen? Hvornår kom den første? Hvornår er de eventuelt nedlagt? Her måtte jeg svare at den opgave kunne vi ikke påtage os, det havde vi ikke kapasitet til. Så har vi i det forløbne år i samarbejde med museet med F. D. F. i Langå og Stevnstrup samt med spejderne i Laurbjerg-Houlbjerg-Granslev forsøgt os med udgivelser af en kalender, det viste sig at være en god ide så vi vil forsøge igen i år.

Vi har i år haft den glæde at modtage 2.500,- fra Lions Club, det tager vi som en påskønnelse for det arbejde vi gør på arkivet.

Af store indleveringer i årets løb har vi modtaget 3 kasser fra det nu nedlagte Initiativråd i Langå.

I tiden der kommer har vi lovet Langå sparekasse at være behjælpelig med et jubilæumsskrift, og vi har fået opfordring til i august at være med i et arrangement der hedder en dag ved åen.

Vi bliver nok nød til på et tidspunkt i fremtiden at anskaffe en computer men arbejdet med at få oversigt over alle vore arkivalier ind på computer afskrækker os nok en del.

Vi har planer om at prøve at få generalforsamlingens godkendelse til at

udvide bestyrelsen med 2 mand, det vender vi tilbage til under punktet valg til bestyrelsen.

Jeg vil slutte mit indlæg med en tak til Langå kommune for tilskud til driften, tak til Lions Club for gaven, tak til bestyrelsen og til de der har hjulpet på arkivet for godt samarbejde i det forløbne år.

Karl Grandt

På Langå lokalhistoriske Forenings generalforsamling den 29-4-1996 blev det vedtaget, at udvide bestyrelsen fra 7 medlemmer til 9 medlemmer, ligeledes vedtoges det at forhøje kontingentet fra 40.- kr. til 50.- kr.

Bestyrelsen består nu af:

Kirstine Ulnitz, Vestergade 6, Langå, tlf. 86 46 15 53.

Inga Holting, Havevej 11, Langå, tlf. 86 46 12 78.

Kirsten Andreasen, Egebakken 33, Langå, tlf. 86 46 16 92.

Niels Leth Nielsen, Landsbygaden 36, Stevnstrup, tlf. 86 46 71 71.

Knud V. Sørensen, Vrangstrupvej 1, Granslev, tlf. 86 96 41 49.

Karl E. Jensen, Præstegårdsvej 1A, Ø.Velling, tlf. 86 46 70 08.

Marton Borch-Jensen, Løjstrupvej 24, Langå, tlf. 86 46 14 70.

Poul Rasmussen, Nørregade 21, Laurbjerg, tlf. 86 46 80 24.

Karl Grandt, Kildevej 23, Langå, tlf. 86 46 11 13.

Åbningstiden på Arkivet er torsdage fra kl. 15,oo til kl. 18,oo.

Der er lukket i juli måned.
Besøg udenfor åbningstiden kan eventuelt aftales med et af bestyrelsesmedlemmerne.

Regnskab fra 1-4-1995 til 31-3-1996

Indtægter		
Medlemskontingenter		14.112,00
Kommunalt tilskud		11.530,00
Gave til jubilæet		2.500,00
Gave fra Lion´s Club		2.500,00
Salg af kalendere		2.553,00
Årbøger på udsalg		3.800,00
Fra kaffekassenog kopikassen		376,28
Tilskrevne renter		402,55
		37.773,83
På sparekassebog den 1-4-1995		19.376,78
På girokonto den 1-4-1995		3.227,79
	Ialt	60.378,40
Udgifter		
Trykning af årbogen		13.062,50
Porto		1.061,25
Kontor		3.611,57
Møder og arrengementer		10.628,00
Kontingenter og annoncer		2.366,13
Diverse		616,75
	Ialt	31.346,20
På Sparekassebog den 31-3-1996		24.466,55
På girokonto den 31-3-1996		4.565,65
	Ialt	60.378,40

ÅRETS GANG I 1995/96.

1995.

2/11. Kunstudstilling på rådhuset, Inger Anneberg Jacobsen og Rolf Arnested udstiller.

4/11. FDF i Langå fylder 50 år.

5/11. Nyt orgel indvies i Houlbjerg kirke.

7/11. 40 mands Engelsk sangkor gæster Langå.

7/11. November aktiviteter i Lokal Liv i Houlbjerg.

10/11. Langå Bank åbner.

l0/11. Gøgl og banko på Langå skole i anledning af 25 års jubilæum.

l0/11. Indbrud, "fiskeri " i Langå Sparekasses døgnboks.

18/11. 1. del af Bredgade i Langå færdig.

25/11. Julemarked i Jebjerg forsamlingshus.

25/11. Julemarked på Egelundgård.

1/12. Gert Christensen, Laurbjerg tiltræder som Provst.

7/12. Klinett i Laurbjerg bliver solgt.

7/12. Langå Boghandel og Langå Mini Motor flytter i nye lokaler.

9/12. Lions julestue på Bidstrup Gods.

10/12. Århus unge strygere spiller i Grensten kirke.

14/12. Indbrud hos EK isenkram.

17/12. Julemanden på besøg i Langå.

20/12. Julekoncert i Ørum kirke.

20/12. Ordblindekursus hos SID i Langå.

1996.

1/1. Ole Bisbjerg tiltræder som bibliotekar i Langå.

4/1. Dagplejerne protesterer mod fyring.

6/1. Langå Folkedansere fylder 20 år.

9/1. Borger og Håndværkerforeningen i Langå fejrer 90 års jubilæum.

11/1. Ny fabrik "Kriswellstål Produkter" står færdig til april.

22/1. Jørgen Winter debaterer i Langå.

26/1. Langå Husmoderforening fylder 50 år.

27/1. Stevnstrup socialdemokratiske forening fejrer 75 år.

15/2. Langå Sparekasse - historisk overskud på 6.2 mill. kr.

26/2. Kunstudstilling med Flemming Lynge.

26/2. Taxa for kørestole til Laurbjerg Taxi

27/2. Revy i Stevnstrup.

1/3. Houlbjerg, Granslev, Laurbjerg Venstrevælgerforening fylder 60 år.

8/3. Søren Ervig fortæller i Langå jagtforening om rejser i Canada og Sibirien.

1/3. Elever på Langå skole opfører "Hair".

2/3. Boligselskabet af 1946 fylder 50 år.

8/3. Finn Ziegler spiller jazz på Langå skole.

8/3. Biskop Kjeld Holm Arhus fortæller i Laurbjerg om Søren Kierkegaard.

8/3. Stevnstrup Tennisklub holder loppemarked.

15/3. Anne Grethe Harlou, Houlbjerg forlader byrådet for at rejse til Færøerne.

25/3. Gymnastikopvisning i Stevnstrup med bl.a. "Kaal-holdet".

28/3. Anders og John Kragh, Langå modtager Erhvervsprisen.

3/4. Houlbjerg-Granslev skole samarbejder med EU om bog på 3 sprog.

11/4. Postmester N. P. Wendelbo træder tilbage efter 45 år.

13/4. Røde Kors vågner igen.

13/4. Foredrag om nyt museum.

20/4. Loppemarked på Houlbjerg skole.

21/4 300-400 halmballer op i røg på Granslev Byvej.

21/4 Værestedet holder fernisering.

22/4. Eventyrskov plantet ved Munkholmskolen.

17/4. Forårskoncert i Langå kirke.

2/5. Laurbjerg loppemarked besøgt af 1200 mennesker.

9/5. 29 travle elever fra Polen på besøg i Langå.

7/5. 200 m^2 græs op i røg i grusgrav i Værum.

12/5. DSB Planteskole i Langå lukket.

21/5. Langå skole køber kunst for jubilæums-gavepenge.

25/5. Kræmmermarked i Langå.

31/5. Alliancen i Stevnstrup har overskud på 45.000 kr.

6/6. Børnecenter vedtaget på Jebjerg skole.

3/6. Byfest i Langå.

17/6. Sommerfest i Værum.

26/6. Handicapcenteret må inst. eget kraftvarmeværk.

26/6. Skolekøkken på Langå skole raseret for 200.000 kr.

3/7. FDF Langå og Stevnstrup på Landslejr ved Juulsø.

17/7. Langå FDF's mindste holder sommerlejr på "Sandbjerg" ved Horsens.

25/7. Langå friluftsbad fylder 25 år

31/7. Annelise Phillipsen holder Grønlandsudstilling i Kunstforeningen.

3/8. Ansatte på Langå Træindustri solgt med firmaet.

5/8. Mona Precht udstiller i Kunstforeningen.

7/8. Else Wendelbo siger farvel til Postkontoret efter 23 år.

7/8. Hærværk på skolehytten "Forten" for ca. 10.000 kr.

9/8. Langå kommune har købt Østergade 23, Laurbjerg til servicehus.

14/8. Lars Frydenholm ny cafeteriaforpagter i Munkholmhallen

17/8. Børstings Porcelæn har haft forretning i Værum i 25 år.

19/8. Fåreklipningskonkurrence på Bidstrup Gods.

23/8. Løjstrup Dambrug holder åbent hus.

28/8. Laurbjerg får ny konfirmandstue.

30/8. Nyt kunstlokale indvies ved Langå Bibliotek.

2/9. Bådelaugets regatta trak 150-200 mennesker til.

9/9. Amerikansk gave til Granslev kirke.

13/9. Laurbjerg jagtforening fylder 60 år.

17/9. Rollingerne i Stevnstrup nye legestue holder åbent hus.

23/9. Idrætsforeningen for Houlbjerg fylder 25 år.

1/10. Langå Sportsfiskerforening fylder 60 år.

2/10. Røde Kors samler 40.337 kr ind til nødhjælp.

4/lo FDF's loppemarked på Egelundgård giver 14.000 kr i overskud.

9/10. Århus koncertkor giver koncert i Langå kirke.

10/10. 7. kl. i Stevnstrup laver film "Elsker, Elsker ikke" i tema uge, har selv skrevet stykket.

12/10. Festlig indvielse af nyrenoveret Bredgade i Langå.

22/10. Daghøjskolen i Langå lukker måske.

25/lo. Færre ledige i kommunen

25/lo Amtet giver flere penge til fortov i Laurbjerg.